

Cyberpesten en Persoonlijkheid

De Relatie tussen Persoonlijkheidskenmerken en Cyberpesten bij 10- tot 16-Jarigen

-

Cyberbullying and Personality

The Relation between Personality Characteristics and Cyberbullying among 10 to 16-year Olds

Dieter Ysebaert

Studentennummer: 837150413

Oktober 2008

Promotor: Dr. Francine Dehue

Copromotor: Dr. Trijntje Völlink

Proef ingediend tot het verkrijgen
van de titel 'Master in psychologie'

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Samenvatting	3
1. Inleiding	5
1.1. Doel van dit onderzoek	5
1.2. Definitie van cyberpesten	6
1.3. Vormen van cyberpesten	7
1.4. Prevalentie van cyberpesten	8
1.5. Gevolgen van cyberpesten	9
1.6. Persoonlijkheidskenmerken: modellen en voorspellende factor bij pesten	10
1.7. Vraagstelling en hypothesen	13
2. Methode	15
2.1. Onderzoeksgroep	15
2.2. Meetinstrumenten	15
2.3. Procedure	17
2.4. Analyseplan	18
3. Resultaten	19
3.1. ICT-gebruik	19
3.2. Scores op de variabelen	19
3.3. Correlaties	21
3.4. Toetsen van de hypothesen	22
4. Discussie	26
4.1. Conclusies	26
4.2. Beperkingen en suggesties aan dit onderzoek	30
4.3. Theoretische en praktische implicaties	31
Referenties	33
Bijlagen	37

Cyberpesten en persoonlijkheid: De relatie tussen persoonlijkheidskenmerken en cyberpesten bij 10- tot 16-jarigen

Dieter Ysebaert

Samenvatting

Achtergrond. Jongeren maken de laatste jaren veel meer gebruik van internet en mobiele telefonie. Zij gaan echter deze middelen ook steeds vaker gebruiken om anderen mee te pesten, het zogenaamde cyberpesten. De prevalentie en de negatieve invloed van cyberpesten op de mentale en fysieke gezondheid van jongeren gaven aanleiding om een onderzoek te doen naar mogelijke voorspellende persoonlijkheidskenmerken. Theoretisch werd de problematiek benaderd vanuit het sociaal-interactionistisch model (Felson en Tedeschi, 1993) en het sociaal-ecologisch model dat gebaseerd is op de theorie omtrent ecologische systemen van Bronfenbrenner (1979 in Espelage et al., 2003).

Doel. Het doel van deze studie is bij jongeren van 10 tot 16 jaar te onderzoeken of de persoonlijkheidskenmerken van klassiek pesten ook voorspellen in welke mate ze cyberpesten en/of hiervan het slachtoffer worden. Op basis van de literatuur zijn een aantal hypothesen geformuleerd waarin de persoonlijkheidskenmerken inadequatie, sociale inadequatie, recalcitrantie, dominantie, volharding en narcisme verondersteld worden de mate waarin jongeren cyberpesten of hiervan het slachtoffer zijn te voorspellen.

Deelnemers, procedure, onderzoeksontwerp. Het cross-sectionele onderzoek is uitgevoerd in 3 lagere en 2 secundaire scholen in Vlaanderen en in 3 lagere en 2 middelbare scholen in Nederland. In totaal werden 1158 vragenlijsten in Vlaanderen en 373 vragenlijsten in Nederland verdeeld onder kinderen en jongeren van 10 tot 16 jaar uit het vijfde en zesde leerjaar van de basisschool en het eerste tot en met derde jaar van het secundair onderwijs in België en uit groep 7 en 8 van de basisschool en klas 1 tot en met 3 van de middelbare school in Nederland. Van de 1531 verdeelde vragenlijsten kwamen er in totaal 1286 volledig ingevulde vragenlijsten terug. De steekproef bestond uit 49.7% (n = 639) jongens en 50.3% (n = 647) meisjes. De minimumleeftijd was 10 jaar en de maximumleeftijd 16 jaar, met een gemiddelde leeftijd van 13 jaar. De grootste groep van de leerlingen was Vlaams (80.3%).

Meetinstrumenten. Om de hypothesen te toetsen werd gebruik gemaakt van de volgende meetinstrumenten. De persoonlijkheidskenmerken werden vooreerst gemeten met de Junior Nederlandse Persoonlijkheidsvragenlijst (Luteijn et al., 2005). Deze vragenlijst bestaat uit de schalen inadequatie, volharding, sociale inadequatie, recalcitrantie en dominantie. Daarnaast werd narcisme gemeten met een zelf ontwikkelde vragenlijst. Ten slotte werd cyberpesten

gemeten via een zelf ontwikkelde vragenlijst waarin gepeild werd naar de ervaring met zeventien deviante gedragingen op internet en via GSM als pester en slachtoffer.

Resultaten. Op basis van de resultaten van de huidige studie werd bevestiging gevonden voor een positief effect van dominantie en narcisme op cyberpesten. Hoe dominanter en narcistischer de jongeren zijn hoe meer zij zullen cyberpesten. Daarnaast werd bevestiging gevonden voor een negatief effect van volharding op cyberpesten. Naarmate de jongeren minder volhardend zijn, zullen zij meer cyberpesten. Betreffende het slachtoffer zijn van cyberpesten werd bevestiging gevonden voor een positief effect van inadequatie en een negatief effect van dominantie op het slachtoffer zijn van cyberpesten. Anders gezegd, naarmate jongeren inadequater en minder dominant zijn, zullen zij meer het slachtoffer zijn van cyberpesten. Op basis van exploratieve analyses werd ten slotte vastgesteld dat het psychosociaal functioneren van de pesters/slachtoffers het minst optimaal is in vergelijking met de pesters en slachtoffers.

Conclusie. Geconcludeerd kan worden dat de persoonskenmerken, ten opzichte van bepaalde achtergrondkenmerken, slechts een bescheiden voorspellende waarde hebben.

Persoonlijkheidskenmerken blijken dus maar ten dele een rol te spelen bij zowel cyberpesten als het slachtoffer zijn van cyberpesten. Dominantie, narcisme en volharding zijn de persoonskenmerken die een duidelijk effect hebben op het cyberpesten. Hoe dominanter, narcistischer en minder volhardend de jongeren zijn, hoe meer zij zullen cyberpesten. Inadequatie en dominantie hebben een effect op het slachtoffer zijn van cyberpesten. Naarmate jongeren inadequater en minder dominant zijn, zullen zij meer het slachtoffer zijn van cyberpesten. Dit beeld van de pester en het slachtoffer lijkt wel te kloppen met het sociaal-interactionistisch en sociaal-ecologisch model waarin de pester het slachtoffer gaat gebruiken om zijn macht te demonstreren of volgzzaamheid af te dwingen.

Keywords: cyberpesten, internet, GSM, persoonlijkheidskenmerken, Junior Nederlandse Persoonlijkheidsvragenlijst, narcisme, jongeren.

Cyberpesten en Persoonlijkheid

De Relatie tussen Persoonlijkheidskenmerken en Cyberpesten bij 10- tot 16-Jarigen

1. Inleiding

Jongeren maken de laatste jaren veel meer gebruik van internet en mobiele telefonie (Dehue, Bolman, & Völlink, 2008; Li, 2007). Uit recente Nederlandse onderzoeken blijkt dat zo goed als alle jongeren van 11 tot 15 jaar thuis toegang tot internet hebben (Dehue et al., 2008; de Ruiter & van den Eijnden, 2007). De MSN-messenger en het e-mailen zijn beide één van de meest gebruikte internetapplicaties onder jongeren (de Ruiter et al., 2007). Onderzoek onder Vlaamse jongeren (Vandebosch, Van Cleemput, Mortelmans, & Walrave, 2006) levert dezelfde bevindingen op omtrent het internetgebruik. Net zoals bij de computertechnologie hebben jongeren makkelijk toegang tot de mobiele telefonie. Acht op tien Vlaamse jongeren tussen 10 en 18 jaar is in het bezit van een GSM. Jongeren gebruiken hun GSM vooral voor het verzenden van SMS'jes en in mindere mate om te telefoneren. Het nemen van foto's met de GSM is al goed ingeburgerd. Ongeveer één op vier gebruikt zijn of haar GSM regelmatig tot dagelijks voor het nemen van foto's (Vandebosch et al., 2006).

Dit stijgend gebruik van de nieuwe technologie heeft natuurlijk zijn voordelen: het vergemakkelijkt de sociale interactie tussen de jongeren en binnen een schoolcontext hebben computers positieve leereffecten bij de leerlingen (Li, 2006). Maar deze elektronische communicatie brengt ook een groot gevaar met zich mee dat bijzondere aandacht verdient. Jongeren gaan deze middelen ook steeds vaker gebruiken om anderen mee te pesten, het zogenaamde cyberpesten (Dehue et al., 2008; Huesmann, 2007; Li, 2006; Smith et al., 2008; Willard, 2007; Wolak et al., 2006; Ybarra et al., 2007).

1.1. Doel van dit onderzoek

Het doel van deze studie is bij jongeren van 10 tot 16 jaar te onderzoeken of de persoonlijkheidskenmerken van klassiek pesten ook voorspellen in welke mate ze cyberpesten en/of hiervan het slachtoffer worden.

Het wetenschappelijk belang van dit onderzoek ligt op verschillende terreinen. Ten eerste is er nog maar relatief weinig onderzoek gedaan op het gebied van cyberpesten. Ten tweede is de samenhang met persoonlijkheidsfactoren, met name de dimensies van de NPV-J, al eerder onderzocht bij klassiek pesten, maar nog niet bij cyberpesten. Dit onderzoek is tevens

van maatschappelijk belang. Gezien de prevalentie van cyberpesten en de negatieve invloed van cyberpesten op de mentale en fysieke gezondheid van kinderen en jongeren is het belangrijk de risicogroepen te identificeren. Het identificeren van potentieel kwetsbare subgroepen is immers noodzakelijk voor effectieve preventie- en interventieprogramma's om het cyberpesten te voorkomen of te doen stoppen.

1.2. Definitie van cyberpesten

Een mogelijkheid om het cyberpesten te gaan definiëren, is zich te baseren op het onderzoek dat naar 'gewoon' pesten is uitgevoerd (Vandebosch et al., 2006; Ybarra & Mitchell, 2004). Aan de basis van de onderzoekstraditie naar dit 'gewoon' pesten lag zeker de wetenschapper Dan Olweus (2001 in Berger, 2007) die pesten definieert als: "Een student wordt gepest of getreiterd als hij of zij herhaaldelijk en langdurig blootstaat aan negatieve handelingen verricht door één of meer andere studenten." Hubert (2002) definieert pesten ietwat specifieker als "vernedereend, intimiderend of vijandig gedrag, dat systematisch (vaak en langdurig) is gericht op steeds dezelfde persoon, welke zich hier niet (effectief) tegen kan verweren." Berger (2007) geeft aan dat wetenschappers wereldwijd overeenstemmen over drie cruciale elementen bij pesten: pesten is herhalend of langdurig, kwetsend en er is een machtsonevenwicht (Berger, 2007). Het slachtoffer dat gepest wordt kan zich dus niet onmiddellijk verdedigen (Smith, 2004).

Gebaseerd op de definitie van het klassieke pesten, definiëren Smith en collega's (2008) cyberpesten als: "An aggressive, intentional act carried out by a group or individual, using electronic forms of contact, repeatedly and over time against a victim who cannot easily defend him or herself". Vandebosch et al. (2006) geven aan dat hoewel de pester met zijn fysieke kracht online geen indruk kan maken op het slachtoffer, die wel door een superieure technische kennis en verbale vaardigheden over heel wat macht kan beschikken.

Naast deze met het klassieke pesten overeenkomstige kenmerken heeft cyberpesten, volgens Slonje en Smith (2007), ook een aantal typische kenmerken waardoor het zich onderscheidt van het klassieke pesten. Zo is bijvoorbeeld de onzichtbaarheid van de pester typerend voor cyberpesten. Cyberpesten is immers geen rechtstreeks of persoonlijk gebeuren en verleent de cyberpester enige verborgenheid en vaak zelfs anonimiteit. Daarnaast kan de cyberpester, in vergelijking met het klassieke pesten, zich minder of zelfs niet bewust zijn van de gevolgen door zijn of haar daden. De cyberpester ontvangt immers geen directe feedback waardoor deze dan ook minder empathisch kan reageren (Slonje & Smith).

1.3. Vormen van cyberpesten

Volgens het review van Hawker en Boulton (2000) onderscheiden recente Europese onderzoekers drie klassieke pestvormen: fysiek, verbaal en indirect pesten. Bij fysiek pesten wordt de fysieke integriteit van het slachtoffer aangevallen, zoals bij slaan en schoppen (Berger, 2007; Hawker et al., 2000). Verbaal pesten houdt in dat het slachtoffer met woorden of uitspraken wordt aangevallen of bedreigd, zoals bijvoorbeeld het herhaaldelijk geven van vernederende opmerkingen of namen (Berger, 2007; Hawker et al., 2000). Volgens Hawker et al. (2000) is indirect pesten gelijkaardig aan het binnen Amerikaans onderzoek (Crick et al., 1999 in Hawker et al., 2000) genoemd relationeel pesten. Met de term relationeel pesten wordt de klemtoon gelegd op het gegeven dat het pesten schade toebrengt aan de relaties met leeftijdsgenoten, vooral aan vriendschapsbanden en het zich geaccepteerd voelen (Hawker et al., 2000). Berger (2007) geeft als voorbeelden van relationeel pesten het met opzet negeren van kinderen of vernederende roddels over kinderen verspreiden.

In het onderzoeksrapport van Vandebosch et al. (2006) wordt het fenomeen cyberpesten op basis van bestaande onderverdelingen van klassieke pestvormen in verschillende soorten verdeeld. Ook Berger (2007) geeft aan dat deze pestvormen ook op een elektronische wijze, via de computer of met de GSM, gebeuren.

Volgens Vandebosch et al. (2006) bestaat het cyberpesten uit fysiek cyberpesten, verbaal online pesten, non-verbaal online pesten, sociaal online pesten, outing en masquerade. Hoewel fysiek pesten in traditionele zin via het internet in feite niet mogelijk is, worden bijvoorbeeld virtuele diefstallen of beschadigingen aan de computer als een fysieke vorm van cyberpesten benoemd. Er zou bijvoorbeeld schade aan de computer van het slachtoffer kunnen aangericht worden door het versturen van virussen. Het verschijnsel flaming is een voorbeeld van verbaal online pesten. Dit houdt in dat beledigende, agressieve, vernederende, bedreigende of vijandige boodschappen via e-mail of MSN worden verstuurd naar het slachtoffer. Non-verbaal online pesten betekent vervolgens dat bedreigende, pornografische of obscene foto's of afbeeldingen worden doorgestuurd. Onder sociaal online pesten behoort bijvoorbeeld het uitsluiten uit online groepen. Bij 'outing' komt het erop neer dat privé-gegevens of genante informatie over het slachtoffer via e-mail of MSN verspreid worden. Het kan ook betekenen dat een online privé-gesprek met een persoon wordt opgeslagen om vervolgens door te sturen of af te drukken. 'Maskerade' ten slotte betekent dat men iemands identiteit misbruikt. Dit gebeurt wanneer bijvoorbeeld de pester een ander persoon registreert op een pornosite of de elektronische identiteit van het slachtoffer overneemt door zich als die persoon voor te doen in chatboxen, op MSN, etc. (Vandebosch et al., 2006).

1.4. Prevalentie van cyberpesten

Volgens Li (2007) is geweld op school, voornamelijk in de vorm van het gaan pesten van leeftijdsgenoten, een ernstig probleem in Europa, vooral in de hoogste klassen van het basisonderwijs en het middelbaar onderwijs. Dit lijkt ook zo te zijn voor het cyberpesten. Volgens onderzoekers (van den Eijnden, Vermulst, van Rooij, & Meerkerk, 2006) begint cyberpesten (in de vorm van het elkaar uitschelden via e-mail, MSN, SMS of chatsites) onder jongeren van 8 tot 15 jaar al vaak voor te komen.

Uit Nederlands onderzoek onder adolescenten (Dehue et al., 2008; Qrius, 2005 in de Ruiter et al., 2007; TNS NIPO, 2006 in de Ruiter et al., 2007) bleek dat gemiddeld 16 tot 30% aangaf wel eens online te pesten. Dehue et al. (2008) stelden vast dat ongeveer 3% zelf pestte via SMS. Anoniem een e-mail versturen, schelden, ongevraagd iemands foto op internet zetten, roddelen en negeren bleken de meest voorkomende vormen van pesten via internet of SMS. Iemand met opzet een virus toesturen en iemand bedreigen kwamen het minst voor (Dehue et al., 2008; IVO, 2006 en 2007 in de Ruiter et al., 2007; Qrius, 2005 in de Ruiter et al., 2007; TNS NIPO, 2006 in de Ruiter et al., 2007).

Een studie naar cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen in 2005 (Vandebosch et al., 2006) onthult dat de mate waarin de jongeren geconfronteerd worden met potentieel kwetsende internet- en GSM-praktijken sterk verschilt van vorm tot vorm. De fenomenen waar deze jongeren de meeste ervaring mee hebben zijn iemand beledigen of bedreigen via internet of GSM, iemand misleiden via internet of GSM en roddels verspreiden via internet of GSM. Met de vormen van cyberpesten die meer kennis van het internet vereisen, zoals het houden van een stemming op een website en in het inbreken in de computer van een ander, hebben beduidend minder jongeren ervaring.

Onderzoekers (de Ruiter et al., 2007; Dehue et al., 2008) merken op dat wanneer rechtstreeks aan de jongeren gevraagd wordt of zij het slachtoffer of de dader zijn geweest van pesten via internet of GSM lagere prevalentiecijfers verkregen worden dan in onderzoek waar indirect, door naar specifieke gedragingen te vragen, naar cyberpesten gevraagd wordt. Zo blijkt uit onderzoek (Vandebosch et al., 2006) dat wanneer rechtstreeks gevraagd wordt naar systematisch cyberpesten dat ongeveer één tiende van de jongeren betrokken was bij systematisch cyberpesten: 3,3% was enkel slachtoffer, 5,0% was enkel dader en 2,6% was zowel dader als slachtoffer. Wanneer naar specifieke gedragingen gevraagd wordt, worden andere prevalentiecijfers verkregen. Zo blijkt uit de Nederlandse metingen in 2006 en 2007 van het IVO (de Ruiter et al., 2007) 56% van de jongeren zich minstens één keer per maand op de één of andere manier schuldig maakte aan een vorm van online pesten. Vandebosch et

al. (2006) stelden in Vlaanderen vast dat bij het indirect bevragen van cyberpesten ongeveer 62% van de jongeren tijdens de afgelopen drie maanden het slachtoffer geweest was van minstens één van deze pestpraktijken. Verder was ongeveer 52% tijdens de afgelopen drie maanden dader geweest en ongeveer 76% van de jongeren was getuige geweest. Dit zou erop kunnen wijzen dat de verschillende vormen van cyberpesten niet altijd in dezelfde mate als pesten worden gepercipieerd (Dehue et al., 2008; Vandebosch et al., 2006).

1.5. Gevolgen van cyberpesten

Cyberpesten wordt in de literatuur, voor het bepalen van de gevolgen ervan, soms gezien als een uitbreiding van het klassieke pesten. Er wordt dan ook verondersteld dat een aantal van de gevolgen van het klassieke pesten voor de pesters en de slachtoffers ook voor het cyberpesten zullen gelden (Vandebosch et al., 2006; Ybarra et al., 2004). De nieuwe communicatietechnologieën hebben eigenlijk geen nieuwe psychologische bedreiging geïntroduceerd, maar maken het heel wat moeilijker om jongeren van mogelijke bedreigingen te beschermen. Bovendien zorgen die nieuwe technologieën ervoor dat heel wat meer jongeren het doelwit kunnen worden (Huesmann, 2007).

Uit een recent review over de effecten van klassiek pesten (Berger, 2007) blijkt dat heel wat studies aantonen dat pesten schade kan toebrengen aan de mentale gezondheid van het slachtoffer en de pester. Een ernstig gevolg voor het slachtoffer is dat chronisch pesten fataal kan eindigen door bijvoorbeeld zelfmoord. Slachtoffers kunnen daarnaast benauwdheid, angst en depressieve gevoelens ervaren, tot zelfs jaren lang na het pesten. Al bestaande problemen worden erdoor verergerd (Berger, 2007). Fekkes, Pijpers en Verloove-Vanhorick (2004) vonden een sterk verband tussen het gepest worden en een groot aantal psychosomatische klachten en gezondheidsklachten. Volgens Campbell (2005) voelen de slachtoffers zich bovendien meer sociaal onvaardig en hebben grotere interpersoonlijke moeilijkheden in vergelijking met jongeren die niet gepest worden. Het is evenwel nog niet duidelijk of deze symptomen antecedenten of gevolgen zijn van het pesten.

Volgens onderzoek (Berger, 2007; Ybarra et al., 2004) blijkt tevens dat de pesters zelf nadelige gevolgen ondervinden van het pesten. Berger (2007) geeft aan dat pesters meer psychologische en fysieke problemen hebben dan andere kinderen omdat het pesten op den duur zelfvernietigend werkt: pesters riskeren meer kwasturen, verslavingen, delinquent gedrag, gevangenisstraffen en een grotere kans op zelfmoord. Fekkes et al. (2004) associëren deze problemen onder de pesters met een algemeen problematische leefstijl. Kinderen die

immers op een jonge leeftijd agressief gedrag vertonen, hebben een grotere kans op latere leeftijd antisociaal en gewelddadig gedrag te vertonen.

Ybarra et al. (2004) voerden onderzoek uit naar de gevolgen van cyberpesten. Zij vonden dat 33% van de slachtoffers zich heel of zelfs ernstig van slag voelden na een voorval van online pesten. Zij geven aan dat de jongeren die betrokken zijn bij online pesten een grotere kans hebben problemen te moeten doorstaan op verschillende levensgebieden dan jongeren die niet betrokken zijn bij cyberpesten. Volgens Slonje et al. (2007) kunnen immers een aantal typische kenmerken van het online pesten een sterkere negatieve impact hebben in vergelijking met klassiek pesten. Volgens deze onderzoekers worden foto's en video's die via het internet verspreid worden en pesten via GSM gezien als ergere vormen van pesten in vergelijking met klassiek pesten.

Huesmann (2007) geeft ten slotte aan dat blootstelling aan geweld via elektronische media agressief gedrag bij kinderen op korte en lange termijn kan doen vermeerderen. De effectgrootte in het risico is zelfs even groot als andere factoren die gezien worden als publieke gezondheidsbedreigingen, zoals bijvoorbeeld het ontwikkelen van longkanker door het roken van sigaretten.

1.6. Persoonlijkheidskenmerken: modellen en voorspellende factor bij pesten

Sociaal-interactionistisch en sociaal-ecologisch model

Een model dat volgens Kowalski (2004) dikwijls wordt toegepast op pesten is het sociaal-interactionistisch model. Hoewel het oorspronkelijk bedoeld is om agressief gedrag te begrijpen, is het volgens Kowalski ook een ideaal kader om pestsituaties te verklaren. Dit model is van de hand van Felson en Tedeschi (1993). Het ziet agressief gedrag als handelingen met de intentie om iemand anders kwaad te doen of volgzzaamheid af te dwingen. Personen gaan dergelijke handelingen verrichten wanneer zij deze, in vergelijking met niet-agressieve handelingen, effectiever vinden in het verwezenlijken van hun doelen. Het agressief gedrag is dan ook instrumenteel gedrag waarbij een rationele afweging gemaakt wordt tussen de kosten en de baten ervan (Felson et al., 1993). Zo kwamen Bosworth en Espelage (1999 in Kowalski, 2004) in hun onderzoek tot de vaststelling dat kinderen gaan pesten wanneer zij weinig vertrouwen hebben in hun mogelijkheden om vredelievende middelen te gebruiken om conflicten op te lossen. Kinderen gaan pesten of anderen bedreigen omdat zij er niet van overtuigd zijn dat andere benaderingen hetzelfde resultaat zouden hebben. Het beoogde resultaat van het gebruik van agressie kan heel wat omvatten zoals bijvoorbeeld zichzelf beter laten voelen, indruk maken op bijstaanders, vergelding zoeken of

het gedrag van andere kinderen doen veranderen volgens de verwachtingen van de aanvaller (Kowalski, 2004). Bij pesten is het vooral zo dat de pester het slachtoffer gaat gebruiken om zijn macht te demonstreren of volgzzaamheid af te dwingen (Felson et al., 1993).

Heel wat onderzoekers (Espelage & Swearer, 2003; Rodkin & Hodges, 2003; Smith, 2004; Swearer & Doll, 2001 en Vreeman & Carroll, 2007) juichen het sociaal-ecologisch model toe als het model bij uitstek om het fenomeen pesten te verklaren en interventies erop te baseren. Het sociaal-ecologisch model is gebaseerd op de theorie omtrent ecologische systemen van Bronfenbrenner (1979 in Espelage et al., 2003). Volgens dit model is pesten een ecologisch fenomeen dat ontstaat en zich ontwikkelt door de tijd als een resultaat van een complexe interactie tussen individuele kenmerken van de pester en het slachtoffer en inter-individuele variabelen. Individuele kenmerken worden gezamenlijk beïnvloed door verschillende ecologische contexten zoals leeftijdsgenoten, familie, scholen en de samenleving (Espelage et al., 2003; Swearer et al., 2001). Een peestsituatie ontstaat door de individuele kenmerken van de pester en/of slachtoffer en door het gedrag van de leeftijdsgenoten, leerkrachten en andere volwassenen en door bijvoorbeeld fysieke kenmerken van de speelplaats en familiale factoren. Het ecologisch model van pesten bekijkt dus de bijdrage van de individuele karakteristieken van het kind in interactie met de sociale context van het kind. Intra-psychische factoren en de sociale omgeving beïnvloeden elkaar wederzijds en bepalen zo de aard en voortgang van de interacties tussen de betrokken kinderen (Kowalski, 2004; Swearer et al., 2001). Meestal is deze voortgang escalerend van aard (Felson, 1992).

Persoonlijkheid en pesten

Barelds, Luteijn en Vervaeke (2004) geven aan dat de veronderstelde uiterlijke verschillen die aanleiding zouden geven tot het worden gepest, niet steeds empirisch ondersteund worden. Daarentegen dragen persoonlijkheidseigenschappen wel consistent bij aan pesten of gepest te worden.

Pesters zijn volgens Olweus (1994 in Ybarra et al., 2004) over het algemeen agressief, niet alleen tegenover hun leeftijdsgenoten, maar ook tegenover volwassenen. Zij hebben een positiever beeld van geweld, zijn impulsiever en neigen minder empathisch te zijn in vergelijking met andere kinderen. Ze zijn ook van mening dat pesten gebruikt mag worden om macht en invloed te verwerven onder de leeftijdsgenoten en om dominantie te vertonen (Berger, 2007; Olweus 1999 in Smith, 2004). Recent onderzoek naar specifieke persoonlijkheidseigenschappen laat onder andere zien dat pesters hoog scoren op Eysencks

psychoticisme-schaal (Center & Kemp, 2002; Slee & Rigby, 1993), extraversie (Andreou, 2000; Jackson, 2002; Tani, Greenman, Schneider & Fregoso, 2003) en neuroticisme (Jackson, 2002; Tani et al., 2003). Pesters scoren daarentegen laag op vriendelijkheid (Tani et al., 2003). Uit onderzoek (Barelds et al., 2004) met de Junior Nederlandse Persoonlijkhedsvragenlijst (NPV-J, Luteijn, van Dijk & Barelds, 2005) blijkt dat pesters hoger scoren op inadequaatie, recalcitrantie en dominantie en lager op volharding in vergelijking met kinderen die niet pesten. In tegenstelling tot de verwachting werden er geen significante verschillen gevonden voor sociale inadequaatie. De reden hiervoor werd gezocht in het feit dat de groep pesters in het onderzoek erg klein was. Sommige onderzoekers (Andreou, 2000; Slee et al., 1993) stellen verder vast dat er geen verband bestaat tussen zelfwaardering en pesten maar anderen (Barelds et al., 2004; Wolke, Woods, Bloomfield & Karstadt, 2000) vinden omtrent dit verband resultaten die elkaar tegenspreken: soms wordt er bij pesters een hoge zelfwaardering gevonden, soms net het tegenovergestelde. Baumeister, Bushman en Campbell (2000) geven aan dat het recentere construct 'narcisme' of een 'narcistisch zelfbeeld', in vergelijking met zelfwaardering, een betere voorspeller is van agressie. Narcisme houdt in dat mensen grootse opvattingen over hun persoonlijke superioriteit hebben, een lage empathie tegenover anderen vertonen, fantasieën over persoonlijke belangrijkheid koesteren en een geloof hebben dat gewone mensen hen niet kunnen begrijpen. Narcisme kan vervolgens gelinkt worden aan agressie wanneer de narcist iemand tegenkomt die deze heel positieve zelfwaardering betwijfelt of betwist. Empirisch onderzoek (Baumeister et al., 2000; Salmivalli, 2001; Salmivalli, Kaukiainen, Kaistaniemi & Lagerspetz, 1999; Washburn et al., 2004) toont aan dat narcistische kenmerken positief gecorreleerd zijn met het voorkomen van agressie, zoals bijvoorbeeld bij pesters. Narcisme kan dan ook begrepen worden als een risicofactor die kan bijdragen aan het voorkomen van agressie wanneer dit positief zelfbeeld door iemand anders in gevaar wordt gebracht. Die agressie heeft dan de bedoeling dit positief zelfbeeld te beschermen en handhaven.

Uit onderzoek blijkt dat slachtoffers een lage zelfwaardering hebben (Andreou, 2000; Haynie et al., 2001; Wolke et al., 2000), hoog scoren op Eysencks introversie-schaal (Slee et al., 1993), en neuroticisme (Tani et al., 2003). Zij scoren daarnaast ook laag op vriendelijkheid, zijn minder vastberaden en wilskrachtig (Tani et al., 2003). Volgens Ybarra et al. (2004) zijn deze jongeren angstig, gevoelig, voorzichtig en reageren ze op agressie door zich terug te trekken uit de situatie. Ze zijn tevens eenzamer en voelen zich meer uitgesloten dan jongeren die niet gepest worden. Uit onderzoek met de NPV-J blijkt dat slachtoffers hoger scoren op inadequaatie, sociale inadequaatie en recalcitrantie in vergelijking met

kinderen die niet gepest worden. Daarnaast werden er voor wat volharding betreft geen verschillen gevonden tussen slachtoffers en niet-gepesten (Barelds et al., 2004). Slachtoffers kunnen in hun dagelijks leven niet voldoen aan bepaalde verwachtingen of overtreden soms sociale regels. Dit kan voor anderen een motivatie betekenen om hen aan te vallen. Mensen die bijvoorbeeld emotioneel 'down' zijn of slechte schoolresultaten halen, veel huilen of klagen kunnen afkeer en boosheid ontlokken van anderen. Zij riskeren dan een interpersoonlijke confrontatie en dus 'aangevallen' te worden. Hoewel het gedrag van het slachtoffer niet agressief van aard is, nodigt dit uit tot afkeuring en tot het belachelijk gemaakt worden. (Schreck, Burek, Stewart & Miller, 2007).

Uit onderzoek (Haynie et al., 2001) blijkt ten slotte dat pesters/slachtoffers ook heel goed te onderscheiden zijn van de andere rollen. Volgens Berger (2007) hanteren pesters/slachtoffers, in tegenstelling tot pesters, reactief geweld. Zij reageren impulsief en gewelddadig op een werkelijke aanval maar ook op een zelfs ingebeelde aanval. De aanval kan immers ook onschuldig, accidenteel of ietwat ambigue zijn. Hun psychosociaal functioneren is het minst optimaal ten opzichte van pesters en slachtoffers (Haynie et al., 2001), ze hebben een lagere zelfwaardering (Andreou, 2000; Haynie et al., 2001) en meer depressieve symptomen (Haynie et al., 2001) in vergelijking met de slachtoffers en pesters. Zij worstelen met de grootste psycho-sociale uitdagingen (Ybarra et al., 2004) en vertonen ook een hoge mate van neuroticisme en psychoticisme (Mynard & Joseph, 1997).

Vandebosch et al. (2006) stellen in hun onderzoeksrapport dat naar de karakteristieken van cyberpesters en -slachtoffers nog maar weinig onderzoek werd gedaan. Wat erover bekend is, is grotendeels afkomstig van een onderzoek van Ybarra et al. (2004). Hieruit blijkt dat cyberpesters een slechte emotionele band met hun opvoeders hebben, meer delinquent gedrag en symptomen van depressiviteit vertonen en dat ze vaker in de week het internet gebruiken dan niet-pesters. Jongeren die meer psychosociale moeilijkheden ervaren, lijken meer kans te hebben om een pestkop te worden. Cyberpesters/cyberslachtoffers vertonen in het algemeen dezelfde kenmerken. Ongeveer de helft van de cyberpesters/cyberslachtoffers was tevens een slachtoffer van klassiek pesten. Wat betreft de cyberslachtoffers vonden Ybarra et al. (2004) dat velen ervan ook doelwit was van klassieke pesterijen.

1.7. Vraagstelling en hypothesen

De centrale onderzoeksvraag van deze studie luidt: 'Welke persoonlijkheidsfactoren zijn van invloed op de mate waarin Vlaamse en Nederlandse 10- tot 15-jarigen cyberpesten en/of hiervan het slachtoffer worden?'

Op basis van de literatuur worden de volgende hypothesen geformuleerd:

1. Persoonlijkheidskenmerken voorspellen de mate waarin jongeren cyberpesten.
 - a. Inadequatie hangt positief samen met cyberpesten. Naarmate jongeren inadequater zijn, zullen zij meer cyberpesten.
 - b. Sociale inadequatie hangt positief samen met cyberpesten. Naarmate jongeren sociaal inadequater zijn, zullen zij meer cyberpesten.
 - c. Recalcitrantie hangt positief samen met cyberpesten. Naarmate jongeren recalcitranter zijn, zullen zij meer cyberpesten.
 - d. Dominantie hangt positief samen met cyberpesten. Naarmate jongeren dominanter zijn, zullen zij meer cyberpesten.
 - e. Narcisme hangt positief samen met cyberpesten. Naarmate jongeren narcistischer zijn, zullen zij meer cyberpesten.
 - f. Volharding hangt negatief samen met cyberpesten. Naarmate jongeren volhardender zijn, zullen zij minder cyberpesten.
2. Persoonlijkheidskenmerken voorspellen de mate waarin jongeren het slachtoffer zijn van cyberpesten.
 - a. Inadequatie hangt positief samen met het slachtoffer zijn van cyberpesten. Naarmate jongeren inadequater zijn, zullen zij meer het slachtoffer zijn van cyberpesten.
 - b. Sociale inadequatie hangt positief samen met het slachtoffer zijn van cyberpesten. Naarmate jongeren sociaal inadequater zijn, zullen zij meer het slachtoffer zijn van cyberpesten.
 - c. Recalcitrantie hangt positief samen met het slachtoffer zijn van cyberpesten. Naarmate jongeren recalcitranter zijn, zullen zij meer het slachtoffer zijn van cyberpesten.
 - d. Dominantie hangt negatief samen met het slachtoffer zijn van cyberpesten. Naarmate jongeren dominanter zijn, zullen zij minder het slachtoffer zijn van cyberpesten.
 - e. Narcisme hangt negatief samen met het slachtoffer zijn van cyberpesten. Naarmate jongeren narcistischer zijn, zullen zij minder het slachtoffer zijn van cyberpesten.

2. Methode

2.1. Onderzoeksgroep

De resultaten die hier beschreven worden, zijn gebaseerd op een steekproef van 1286 Vlaamse en Nederlandse kinderen en jongeren van 10 tot en met 16 jaar uit het vijfde en zesde leerjaar van de basisschool en het eerste tot en met derde jaar van het secundair onderwijs in België en uit groep 7 en 8 van de basisschool en klas 1 tot en met 3 van de middelbare school in Nederland. In totaal werden 1158 vragenlijsten over 3 lagere en 2 secundaire scholen in Vlaanderen verdeeld. In Nederland werden er 373 vragenlijsten over 3 lagere en 2 middelbare scholen verdeeld. Uiteindelijk kwamen er in totaal 1331 vragenlijsten terug (1063 in Vlaanderen en 268 in Nederland). Van deze vragenlijsten waren er 45 partieel ingevuld waarvan 8 respondenten aangaven nooit het internet of een gsm te gebruiken. Deze partieel ingevulde vragenlijsten werden geweerd uit het onderzoek. Dit betekende uiteindelijk dat er 1286 vragenlijsten goed en correct ingevuld waren, wat een respons van een goede 84% is.

Descriptief bestond de steekproef ($n = 1286$) uit 49.7% ($n = 639$) jongens en 50.3% ($n = 647$) meisjes. De minimumleeftijd was 10 jaar en de maximumleeftijd 16 jaar, met een gemiddelde leeftijd van 13 jaar ($SD = 1$). De grootste groep van de leerlingen was Vlaams (80.3%). De verdeling over de opleidingsjaren was als volgt: 12.0% uit het vijfde leerjaar basisschool, 13.2% uit het zesde leerjaar basisschool, 29.2% uit het eerste jaar secundair onderwijs, 30.8% uit het tweede jaar secundair onderwijs en 14.8% zat in het derde jaar secundair onderwijs. De jongeren zijn afkomstig uit het reguliere onderwijs met verschillende opleidingsniveaus (beroepsniveau, technisch niveau en algemeen vormend onderwijs). De grootste groep (43.9%) volgde algemeen vormend secundair onderwijs (bijvoorbeeld ASO en VWO), terwijl 19.5% een technische richting (bijvoorbeeld TSO en HAVO) en 11.4% een beroepsrichting (bijvoorbeeld BSO en VMBO) volgde.

2.2. Meetinstrumenten

De persoonlijkheidskenmerken zijn gemeten met de *Junior Nederlandse Persoonlijkheidsvragenlijst* (Luteijn et al., 2005). Dit is een veelgebruikte persoonlijkheidsvragenlijst voor kinderen en jongeren van 9 tot en met 15 jaar waarvan uit onderzoek (Barelds et al., 2004) is gebleken dat ze een voorspellende waarde heeft voor (de rollen binnen) het klassiek pesten bij kinderen en jongeren. De NPV-J bestaat uit de schalen inadequatie, volharding, sociale inadequatie, recalcitrantie en dominantie die gemeten worden

aan de hand van 105 items die met 'JA', '?' of 'NEE' beantwoord dienen te worden. De items zijn niet overlappend verdeeld over de vijf NPV-J-schalen.

De schaal inadequatie (28 items) vertoont heel grote overeenkomst met de inadequatie-schaal van de Nederlandse Persoonlijkheidsvragenlijst (NPV) die emotionele instabiliteit of neuroticisme meet (Luteijn et al., 2005). Voorbeelden van items zijn: 'ik ben vaak bang in het donker', 'ik ben vaak erg verdrietig', 'als ik mij druk maak, krijg ik gauw hoofdpijn' en 'ik denk vaak dat ik niks waard ben'.

De schaal volharding (25 items) meet volharding in de zin van een positieve taakopvatting, prestatiemotivatie en ordelijkheid (Luteijn et al., 2005). Voorbeelden van items zijn: 'ik doe bijna altijd mijn best', 'voordat ik iets leuks ga doen, wil ik eerst mijn werk af hebben', 'ik vind dat iedereen erg zijn best moet doen', 'ik vind dat je altijd op de afgesproken tijd thuis moet zijn'.

De schaal sociale inadequatie (13 items) vertoont grote overeenkomst met de sociale inadequatie-schaal van de NPV die sociale angst en de mate van introversie meet (Luteijn et al., 2005). Voorbeelden van items zijn: 'ik vind het vervelend naar vreemde mensen toe te gaan', 'ik voel me alleen prettig bij mensen die ik goed ken' en 'als mensen naar mij kijken, word ik verlegen'.

De schaal recalcitrantie (24 items) meet het zich willen afzetten tegen anderen op basis van wantrouwen van anderen (Luteijn et al., 2005). Voorbeelden van items zijn: 'ik vind dat iedereen voor zichzelf moet zorgen', 'ik kan mijn problemen zelf wel aan' en 'ik geloof dat veel mensen je proberen te bedriegen'.

De schaal dominantie (15 items) meet het baas willen spelen en het vertrouwen in eigen kunnen (Luteijn et al., 2005). Voorbeelden van items zijn: 'ik houd ervan tegen anderen te zeggen wat ze moeten doen', 'ik kan de mensen goed aan het lachen maken', 'in een groep zeg ik meestal wat we gaan doen' en 'er zijn een heleboel dingen die ik beter doe dan anderen'.

Met uitzondering van de items 15 (bij de schaal recalcitrantie), 21 (bij de schaal sociale inadequatie) en 51 (bij de schaal sociale inadequatie) betekent een hoge score op het item dat dit kenmerk bij de jongere in hoge mate van toepassing is op zijn/haar persoonlijkheid. De items 15, 21 en 51 dienen daarom te worden geïnverteerd. Nadien worden alle items per schaal opgeteld.

Narcisme wordt gemeten met een Nederlandse vragenlijst. De schaal bestaat uit 10 items. Een voorbeeld is 'Ik vind het belangrijk om op te vallen' (0 = helemaal niet waar, 3 =

helemaal waar). De scores voor de schaal narcisme worden opgeteld. Zo geeft een hoge score op de schaal een hoge mate van narcisme aan.

Cyberpesten is gemeten met een voor dit onderzoek ontwikkelde vragenlijst. In navolging van eerder onderzoek (de Ruiters et al., 2007; Vandebosch et al., 2006) werd cyberpesten geoperationaliseerd in de frequentie van ervaring met 17 deviante gedragingen op internet en via GSM als pester en/of slachtoffer. De jongeren worden eerst gevraagd om aan te duiden in welke mate ze deze gedragingen tijdens het voorbije jaar al eens verricht hebben bij anderen (0= nooit, 1= één keer per maand, 2= twee of drie keer per maand, 3= meer dan één keer per week en 4= vaker). Vervolgens worden diezelfde gedragingen nog een keer aangeboden, maar dan vanuit het perspectief van het slachtoffer (Hoe vaak hebben anderen het afgelopen jaar op internet en/of via GSM bij jou het volgende gedaan?). Enkele voorbeelden van deviant internet- en GSM-gebruik zijn: 'Iemand beledigen via internet of GSM' en 'Roddels verspreiden over iemand via internet of GSM'. De scores op de items (de deviante vormen) worden opgeteld. Een hogere score geeft een grotere ervaring met de deviante gedragingen weer.

Daarnaast worden enkele *achtergrondgegevens* gevraagd zoals het geslacht, de leeftijd, in welk land de jongere woont, het leerjaar waarin de jongere zit, de opleiding die hij/zij volgt, de frequentie van het gebruik van internet op school en thuis, de tijd die de jongere voor zichzelf aan het internet besteedt en de frequentie van het gebruik van een GSM (telefoneren, SMS'jes sturen, etc.).

2.3. Procedure

In de eerste helft van april 2008 werd de algemene directie van een scholengroep gevraagd naar de medewerking aan het onderzoek. In de tweede helft van april werden de directeurs van de scholen die deel uitmaken van de scholengroep gevraagd om mee te werken aan het onderzoek. Toen de plaatselijke directies instemden mee te werken, werd een datum afgesproken waarop de vragenlijsten afgenomen zouden worden. Een week voor de afgesproken datum kregen de leerlingen een brief voor hun ouders mee waarin gevraagd werd naar de toelating hun kind(eren) te laten deelnemen aan een onderzoek over het internet- en GSM-gebruik van kinderen en jongeren. Er werd hierin de kans geboden om deelname aan het onderzoek te weigeren. De afname vond plaats in de tweede helft van mei. Een gelijkaardig traject werd gevolgd voor de scholen uit Den Haag.

De vragenlijsten werden over de scholen verspreid op 26 mei 2008. De scholen wensten de vragenlijsten zelf af te nemen daar dit voor hen makkelijker in het lessenrooster te plannen

was. De vragenlijsten werden in de klas ingevuld tussen 26 mei en 6 juni 2008. In het basisonderwijs kon de leerkracht de klassikale afname plannen binnen de lessen. In het secundair onderwijs werden de vragenlijsten aan de leerlingen voorgelegd tijdens het wekelijkse studie-uur. Zij werden van het tijdstip op de hoogte gebracht via het memobord van hun afdeling. Bij de vragenlijsten stak een brief en een presentje bij voor de leerkracht die toezicht zou houden bij het invullen van de vragenlijst. Hierin werd gevraagd de leerlingen te vragen deel te nemen aan een onderzoek omtrent internet- en gsmgebruik bij kinderen en jongeren. Leerlingen die de vragenlijst niet wisten in te vullen, kregen de kans deelname te weigeren. In de brief voor de leerkracht werd daarnaast ook gevraagd de instructie op de eerste bladzijde van de vragenlijst voor de leerlingen voor te lezen en erop te wijzen de vragen goed te lezen daar ze af en toe de indruk zouden kunnen hebben dat de vragen wat op elkaar gelijken. Leerlingen die klaar waren met het invullen van de lijst legden deze in een kartonnen doos die vooraan in de klas was gezet.

In het onderzoek werd nadruk gelegd op het anonieme, vertrouwelijke karakter van de bevraging doordat in de instructie op de vragenlijst duidelijk stond aangegeven dat er geen namen op de lijst genoteerd mogen worden. Daarnaast werd de anonimiteit van het onderzoek ook in de brief aan de ouders vermeld. Ten slotte werd dit voor de afname nog eens mondeling benadrukt door de toezichter.

2.4. Analyseplan

Vooreerst werd Cronbach's alpha berekend voor de verschillende persoonlijkheidsschalen, frequentie van GSM-gebruik, pesten en gepest worden om na te gaan of de interne consistentie voldoende is. Daarna werden deze schalen geconstrueerd op basis van het gemiddelde van de verschillende schaalitems. Vervolgens werd er nagegaan in welke mate de respondenten ervaring hebben met cyberpesten en hoe zij gemiddeld scoren op de verschillende persoonlijkheidskenmerken. Hierna werd een lineaire regressieanalyse uitgevoerd om de verklarende waarde van de verschillende schalen van de NPV-J en narcisme voor pesten en gepest worden te onderzoeken. Vooraf werd door middel van correlatieanalyses nagegaan voor welke achtergrondkenmerken er in de regressieanalyses gecontroleerd moet worden. Deze achtergrondkenmerken werden in de regressieanalyses opgenomen in stap 1 en de verschillende persoonlijkheidskenmerken werden opgenomen in stap 2. Ten slotte werd een MANOVA uitgevoerd waarmee een dieper inzicht verkregen werd in de onderlinge persoonlijkheidsverschillen tussen pesters, slachtoffers, pesters/slachtoffers en jongeren die niets te maken hebben met cyberpesten.

3. Resultaten

3.1. ICT-gebruik

Het gebruik van het internet en de gsm is als volgt verdeeld: 9.7% gebruikt alleen internet, 0.2% gebruikt alleen de gsm en 90.1% gebruikt zowel internet als de gsm. Een grote groep jongeren gebruikt het internet thuis (99.2%) of op school (90.2%). Van de jongeren die thuis het internet gebruiken, gebruikt ruim de helft internet bijna elke dag (57.4%). Van de jongeren die internet op school gebruiken, gebruiken de meesten dit vooral enkele keren per jaar (37.3%) en bijna elke week (29.3%). De meeste jongeren (99.1%) gebruiken het internet voor zichzelf en dan meestal 5 dagen per week tot bijna elke dag (38.0%). Gemiddeld internetten de jongeren dan 1 uur en 56 minuten per dag ($SD=$ 1 uur en 32 minuten). De meeste jongeren gebruiken hun GSM vooral om te telefoneren (95.5%), om sms'jes te sturen (94.4%) en om foto's te nemen (79.7%). Vooral de ouders houden toezicht (32.6%), maar de meeste jongeren (62.6%) gebruiken het internet of de gsm zonder toezicht.

3.2. Scores op de variabelen

Betrouwbaarheden

In de volgende stap van de analyses werden de betrouwbaarheden van de variabelen berekend. De Cronbach's alfa voor gsm-gebruik was .79. Voor de ervaring met de deviante gedragingen was Cronbach's alfa respectievelijk .88 voor de pestlijst en .91 voor de slachtofferlijst. Voor inadequatie werd een Cronbach's alfa van .89 gemeten, voor volharding .83, voor sociale inadequatie .79, voor recalcitrantie .77, voor dominantie .71 en ten slotte voor narcisme .81. Daarna werden schalen geconstrueerd op basis van het gemiddelde van de verschillende schaalitems.

Descriptieve gegevens

Tabel 1 geeft een overzicht van de gemiddelden en standaarddeviaties van de schalen. Deze gegevens worden beschreven omdat zij inzicht geven in de mate waarin de onderzochte schalen voorkomen binnen de steekproef.

Bij de persoonlijkheidskenmerken inadequatie ($M= .82$, $SD= .42$), volharding ($M= 1.34$, $SD= .34$), sociale inadequatie ($M= .91$, $SD= .46$), recalcitrantie ($M= .87$, $SD= .31$) en dominantie ($M= .87$, $SD= .34$) doen de gemiddelden ten opzichte van de maximumscore van 2 vermoeden dat deze persoonlijkheidskenmerken bij de jongeren niet echt opvallend zijn. Dit geldt ook voor het kenmerk narcisme ($M= 1.12$, $SD= .54$) waar de maximumscore 3 bedraagt.

Tabel 1

*Gemiddelden en standaarddeviaties van de onderzochte variabelen
(N = 1286)*

	Variabelen	M	SD
1	Leeftijd	12.98	1.32
2	Leerjaar	3.23	1.21
3	Opleidingsniveau	2.82	1.24
4	Gebruik thuis	3.47	.73
5	Gebruik school	1.77	1.05
6	Dagen per week	2.88	1.08
7	Minuten internet	116.50	92.82
8	Toezicht school	1.09	.65
9	Toezicht thuis	2.92	1.42
10	Gebruik GSM	1.29	.56
11	Inadequatie	.82	.42
12	Volharding	1.34	.34
13	Sociale inadequatie	.91	.46
14	Recalcitrantie	.87	.31
15	Dominantie	.87	.34
16	Narcisme	1.12	.54
17	Pesten	.30	.44
18	Gepest worden	.26	.46

De gemiddelde score op de pestlijst ($M = .30$, $SD = .44$) en slachtofferlijst ($M = .26$, $SD = .46$) ten opzichte van de maximumscore van 4 laat vermoeden dat de hele respondentengroep weinig ervaring heeft met deviante gedragingen op het internet en de GSM. Deze cijfers dienen echter genuanceerd te worden in het licht van de hierboven beschreven rollen bij het pesten. In navolging van Vandebosch et al. (2006) is de volgende indeling gevolgd om te bepalen wie systematisch gecyberpest werd en wie systematisch gecyberpest heeft. Alle jongeren die aankruisten dat ze in het afgelopen jaar ‘meer dan 1 keer per week’ of ‘vaker’ gebruik maken van minstens één vorm van deviant internet- en GSM-gedrag, samen met de jongeren die ‘2 of 3 keer per maand’ gebruik maken van minstens drie vormen van deviante internet- en GSM-praktijken, worden als systematische cyberpesters gezien. Slachtoffers zijn dan alle jongeren die in het afgelopen jaar ‘meer dan 1 keer per week’ of ‘vaker’ slachtoffer werden van minstens één vorm van deviant internet- en GSM-gedrag en de jongeren die ‘2 of 3 keer per maand’ slachtoffer werden van minstens drie vormen van deviant internet- of GSM-gedrag. Ongeveer drie op de tien jongeren was in het afgelopen jaar betrokken bij

systematisch cyberpesten: 13.8% was pester, 6.1% was slachtoffer en 11.8% was zowel pester als slachtoffer. Het is dan ook logisch dat voor die groepen de ervaring met de vormen van deviant internet-en GSM-gedragingen groter is dan voor de hele respondentengroep. De scores voor pesten van de pesters/slachtoffers liggen ietwat hoger ($M = .97$, $SD = .64$) dan die van de pesters ($M = .72$, $SD = .48$). Daarnaast hebben de pesters/slachtoffers een hogere score voor gepest worden ($M = 1.02$, $SD = .77$) dan de slachtoffers ($M = .79$, $SD = .58$).

3.3. Correlaties

De correlaties tussen de achtergrond- en persoonlijkheidskenmerken, pesten en gepest worden zijn opgenomen in tabel 2. De score op pesten correleert met alle persoonlijkheidsschalen en achtergrondvariabelen. De score op gepest worden correleert ook met alle persoonlijkheidsschalen, maar niet met alle achtergrondvariabelen. Opvallende samenhang werd gevonden tussen de score op pesten en gepest worden ($r = .53$, $p < .01$).

Tabel 2

Correlaties tussen de achtergrond- en persoonlijkheidskenmerken, pesten en gepest worden (N = 1286)

Variabelen	Pesten	Gepest worden
Leeftijd	.14**	.01
Leerjaar	.12**	.01
Opleidingsniveau	.06*	-.04
Gebruik thuis	.17**	.10**
Gebruik school	.14**	.11**
Dagen per week	.24**	.12**
Minuten internet	.32**	.16**
Toezicht school	.15**	.06*
Toezicht thuis	.13**	.02
GSM-gebruik	.34**	.21**
Inadequatie	.20**	.33**
Volharding	-.35**	-.19**
Sociale inadequatie	-.07*	.08**
Recalcitrantie	.19**	.19**
Dominantie	.26**	.07**
Narcisme	.25**	.12**
Gepest worden	.53**	.53**

Noot. *: $p < .05$, **: $p < .01$.

3.4. Toetsen van de hypothesen

Hypothesen omtrent het zelf cyberpesten

Hypothese 1a tot en met 1f voorspellen dat inadequatie, sociale inadequatie, recalcitrantie, dominantie en narcisme positief samenhangen met cyberpesten en dat volharding negatief samenhangt met cyberpesten.

De hypothesen werden getoetst met een hiërarchische meervoudige regressieanalyse. In stap 1 werden de (controle)variabelen opgenomen die op basis van de informatie uit de bestaande literatuur en op basis van de correlatieanalyse goede voorspellers zouden kunnen zijn van de betrokkenheid bij cyberpesten. In deze stap werden in concreto ‘geslacht’, ‘leeftijd’, ‘aantal minuten internet per dag voor zichzelf’, ‘frequentie GSM-gebruik’, ‘opleidingsniveau’ en de score op gepest worden opgenomen. In stap 2 werden de persoonlijkheidsvariabelen met de methode ‘ENTER’ toegevoegd.

De verklaarde variantie door de controlevariabelen in de eerste stap bedraagt 39.5 % en is significant ($F(6, 1149) = 124.77, p < .001$). De persoonlijkheidsvariabelen voegen in stap 2 slechts 7% hieraan toe. Deze bijdrage in verklaarde variantie is wel significant ($F_{\text{change}}(6, 1143) = 24.84, p < .001$). Tabel 3 laat zien dat de beta's van alle controlevariabelen in stap 1 significant zijn ($p < .05$). De significantie van deze controlevariabelen veranderde evenwel in stap 2 ($p > .05$), met uitzondering van ‘aantal minuten internet voor zichzelf’, ‘frequentie GSM-gebruik’ en de score op gepest worden ($p < .05$). Dit betekent dat deze laatste een significant effect behouden op cyberpesten. De beta-waarden zijn respectievelijk .15 voor ‘aantal minuten internet voor zichzelf’ en .14 voor ‘frequentie GSM-gebruik’. Het relatieve belang van deze controlevariabelen is dus zo goed als gelijk. Deze beta-waarden geven aan dat naarmate jongeren langer internetten voor zichzelf en vaker hun GSM gebruiken, zij meer zullen cyberpesten. De beta-waarde voor de score op gepest worden is aanzienlijk hoger, namelijk .42. Het gepest worden heeft dus een niet te verwaarlozen effect op cyberpesten; naarmate de jongeren meer gepest worden, zullen zij ook zelf meer cyberpesten. Tabel 3 laat verder zien dat ‘volharding’ een significant negatief effect heeft op cyberpesten ($\beta = -.21, p < .001$), dat ‘dominantie’ een significant positief effect heeft ($\beta = .11, p < .001$) evenals ‘narcisme’ ($\beta = .11, p < .001$). De beta-waarden tonen aan dat ‘volharding’ de grootste bijdrage levert, terwijl de bijdrage van ‘dominantie’ en ‘narcisme’ gelijk is. ‘Inadequatie’ en ‘sociale inadequatie’ hebben een negatief, maar niet-significant effect op cyberpesten ($p > .05$). Daarnaast heeft ‘recalcitrantie’ een positief, maar niet-significant effect op cyberpesten ($p > .05$). De hypothesen voor dominantie, narcisme en volharding worden aanvaard, maar de hypothesen voor inadequatie, sociale inadequatie en recalcitrantie worden

verworpen. Naarmate jongeren dominanter, narcistischer en minder volhardend zijn, zullen zij meer cyberpesten.

Tabel 3

Resultaten van de regressieanalyse van zelf cyberpesten op de controle- en persoonlijkheidsvariabelen

Variabele	B	SE B	β
Stap 1			
Geslacht	-.05	.02	-.06**
Leeftijd	.02	.01	.07*
Aantal minuten internet voor zichzelf	.00	.00	.19**
Frequentie GSM-gebruik	.16	.02	.20**
Opleidingsniveau	.02	.01	.06*
Gepest worden	.45	.02	.46**
Stap 2			
Geslacht	-.01	.02	-.01
Leeftijd	.01	.01	.02
Aantal minuten internet voor zichzelf	.00	.00	.15**
Frequentie GSM-gebruik	.11	.02	.14**
Opleidingsniveau	.02	.01	.06
Gepest worden	.41	.02	.42**
Inadequatie	-.03	.03	-.03
Volharding	-.28	.03	-.21**
Sociale inadequatie	-.04	.02	-.04
Recalcitrantie	.06	.04	.04
Dominantie	.14	.03	.11**
Narcisme	.09	.02	.11**

Noot. *: $p < .05$, **: $p < .01$. $R^2 = .39$ voor stap 1, $R^2_{\text{change}} = .07^{**}$ voor stap 2

Hypothesen omtrent het slachtoffer zijn van cyberpesten

Hypothese 2a tot en met 2e voorspellen dat inadequatie, sociale inadequatie en recalcitrantie positief samenhangen met het slachtoffer zijn van cyberpesten en dat dominantie en narcisme negatief samenhangen met het slachtoffer zijn van cyberpesten.

Deze hypothesen werden tevens getoetst met een hiërarchische meervoudige regressieanalyse. In stap 1 werden de (controle)variabelen ‘aantal minuten internet per dag voor zichzelf’, ‘frequentie GSM-gebruik’ en de score op pesten opgenomen. Deze achtergrondvariabelen bleken immers op basis van de bestaande literatuur en de correlatie-

analyse de beste voorspellers te zijn van het slachtoffer zijn van cyberpesten. In stap 2 werden de persoonlijkheidsvariabelen met de methode ‘ENTER’ toegevoegd.

De verklaarde variantie van de controlevariabelen in de eerste stap bedraagt 28.5 % en is significant ($F(3, 1152) = 152.72, p < .001$). De persoonlijkheidsvariabelen voegen slechts 6.4% daaraan toe. Deze bijdrage in verklaarde variantie is wel significant ($F_{\text{change}}(6, 1146) = 18.85, p < .001$). Tabel 4 laat zien dat in stap 1 enkel de beta voor de (controle)variabele ‘zelf pesten’ significant is ($p < .001$). De significantie van de controlevariabelen veranderde niet in stap 2. Dit betekent dat de score op pesten de enige controlevariabele is die een significante bijdrage levert voor de voorspelling van het slachtoffer zijn van cyberpesten. De beta-waarde .53 bij pesten geeft aan dat naarmate de jongeren zelf meer cyberpesten, zij tevens meer het slachtoffer van cyberpesten zullen zijn.

Tabel 4

Resultaten van de regressieanalyse van het slachtoffer zijn van cyberpesten op de controle- en persoonlijkheidsvariabelen

Variabele	B	SE B	β
Stap 1			
Aantal minuten internet voor zichzelf	-9.50	.00	-.02
Frequentie GSM-gebruik	.02	.02	.03
Pesten	.54	.03	.53**
Stap 2			
Aantal minuten internet voor zichzelf	-5.79	.00	-.01
Frequentie GSM-gebruik	.02	.02	.03
Pesten	.53	.03	.51**
Inadequatie	.25	.03	.23**
Volharding	.04	.04	.03
Sociale inadequatie	.01	.03	.01
Recalcitrantie	.07	.04	.05
Dominantie	-.16	.04	-.12**
Narcisme	.02	.02	.02

Noot. *: $p < .05$, **: $p < .01$. $R^2 = .28$ voor stap 1, $R^2_{\text{change}} = .06^{**}$ voor stap 2

Tabel 4 laat verder zien dat ‘inadequatie’ een significant positief effect heeft op het slachtoffer zijn van cyberpesten ($\beta = .23, p < .001$) en dat ‘dominantie’ een significant negatief effect heeft ($\beta = -.12, p < .001$). De beta-waarden tonen aan dat ‘inadequatie’ een grotere bijdrage levert dan ‘dominantie’. Daarnaast hebben ‘sociale inadequatie’, ‘recalcitrantie’ en ‘narcisme’ een positief, maar niet-significant effect op het slachtoffer zijn

van cyberpesten ($p > .05$). De hypothesen voor inadequatie en dominantie worden aanvaard, maar de hypothesen voor sociale inadequatie, recalcitrantie en narcisme worden verworpen. Naarmate jongeren dus inadequater en minder dominant zijn, zullen zij meer het slachtoffer zijn van cyberpesten.

Exploratief onderzoek naar verschillen tussen de verschillende groepen

Hierboven werd al even aangegeven dat, net zoals bij het klassieke pesten, ook voor het cyberpesten verschillende groepen onderscheiden kunnen worden. In deze paragraaf worden een aantal exploratieve analyses beschreven waarmee een dieper inzicht verkregen wordt in de onderlinge persoonlijkheidsverschillen tussen pesters, slachtoffers, pesters/slachtoffers en jongeren die niets te maken hebben met cyberpesten. Om te onderzoeken of er verschillen in persoonlijkheidskenmerken zijn, werd een MANOVA uitgevoerd. Allereerst werd een homogeniteitstest van de covariantiematrix (box-test) gedaan. Deze wees uit dat er geen significante verschillen waren ($F(63) = 1.30, p > .05$). Uit de MANOVA bleek dat er significante verschillen zijn tussen de groepen (*Pillai's Trace* $F(18, 3810) = 15.40, p < .001$). De groepen verschillen significant in alle persoonlijkheidskenmerken, namelijk voor inadequatie ($F = 35.92, p < .001$), volharding ($F = 24.43, p < .001$), sociale inadequatie ($F = 5.02, p < .01$), recalcitrantie ($F = 21.56, p < .001$), dominantie ($F = 25.28, p < .001$) en narcisme ($F = 20.81, p < .001$). Verdere analyses gebeurden via 'Simple Contrasts' waarbij alle groepen vergeleken worden met de groep die niets met cyberpesten te maken heeft. Ten slotte werden de groepen onderling vergeleken met de post hoc analyses.

Uit de contrasten blijkt dat de *pesters* significant verschillen in alle persoonlijkheidskenmerken ten opzichte van de groep die niets met cyberpesten te maken heeft ($p < .05$). In Tabel 5 worden de gemiddelde scores op de persoonlijkheidskenmerken, pesten en gepest worden weergegeven. Deze tabel laat zien dat de pesters, in vergelijking met de groep die niets met cyberpesten te maken heeft, inadequater, minder volhardend, minder sociaal inadequaar, recalcitranter, dominanter en narcistischer zijn. Behalve voor sociale inadequatie verschillen de pesters dus in de richting van de voor de regressie-analyse opgestelde hypothesen. Uit de post hoc analyses en gemiddelden blijkt vervolgens dat de pesters significant minder inadequaar zijn dan de slachtoffers en pesters/slachtoffers ($p < .05$) en minder volhardend, minder sociaal inadequaar, dominanter en narcistischer dan de slachtoffers ($p < .05$).

Uit de contrasten blijkt dat de *slachtoffers*, in vergelijking met de jongeren die niets met cyberpesten te maken hebben, op hun beurt enkel significant verschillen betreffende

inadequatie, sociale inadequatie en recalcitrantie ($p < .05$). Tabel 5 laat zien dat zij inadequater, sociaal inadequater en recalcitranter zijn dan de jongeren die niets met cyberpesten te maken hebben. Uit de post hoc analyses en gemiddelden blijkt vervolgens dat de slachtoffers significant minder dominant, minder narcistisch maar volhardender zijn dan de pesters/slachtoffers ($p < .05$).

De *pesters/slachtoffers* zijn ten slotte significant dominanter en narcistischer dan de groep die niets met cyberpesten te maken heeft ($p < .05$). Uit de post hoc analyse blijkt verder dat ze significant inadequater zijn dan de pesters en significant minder volhardend, dominanter en narcistischer dan de slachtoffers ($p < .05$).

Tabel 5
Gemiddelde scores (en standaarddeviaties) op de persoonlijkheidskenmerken, pesten en gepest worden per groep

Variabele	Geen pester of slachtoffer (n= 874)	Pester (n= 177)	Slachtoffer (n= 78)	Pester/slachtoffer (n= 151)
Deviantie gedragingen				
Pesten	.10 (.13)	.72 (.48)	.19 (.18)	.97 (.64)
Gepest worden	.09 (.14)	.20 (.18)	.79 (.58)	1.02 (.77)
Persoonlijkheidskenmerken				
Inadequatie	.74 (.40)	.86 (.42)	1.03 (.40)	1.07 (.43)
Volharding	1.39 (.31)	1.21 (.37)	1.34 (.34)	1.19 (.37)
Sociale inadequatie	.92 (.46)	.81 (.45)	1.03 (.42)	.91 (.45)
Recalcitrantie	.82 (.30)	.93 (.30)	.97 (.28)	1.00 (.31)
Dominantie	.82 (.32)	1.03 (.37)	.84 (.36)	.97 (.35)
Narcisme	1.05 (.51)	1.34 (.59)	1.07 (.53)	1.31 (.56)

4. Discussie

4.1. Conclusies

In deze studie werd bij jongeren van 10 tot 16 jaar onderzocht of de persoonlijkheidskenmerken van klassiek pesten ook voorspellen in welke mate ze cyberpesten en/of hiervan het slachtoffer worden. Op basis van de literatuur werden een aantal hypothesen geformuleerd waarin deze persoonlijkheidskenmerken verondersteld worden de mate waarin jongeren cyberpesten of hiervan het slachtoffer zijn te voorspellen.

Hypothese 1a tot en met 1f voorspelden dat inadequatie, sociale inadequatie, recalcitrantie, dominantie en narcisme positief samenhangen met cyberpesten en dat volharding negatief samenhangt met cyberpesten. Er werd bevestiging gevonden voor een significant positief effect van dominantie en narcisme op cyberpesten. Anders gesteld, hoe dominanter en narcistischer de jongeren zijn hoe meer zij zullen cyberpesten. Daarnaast werd bevestiging gevonden voor een significant negatief effect van volharding op cyberpesten. Naarmate de jongeren minder volhardend zijn, zullen zij meer cyberpesten. De resultaten van de exploratieve analyses in dit onderzoek sluiten hierbij aan. De pesters zijn, in vergelijking met de slachtoffers en de groep die niets met cyberpesten te maken heeft, dominanter, narcistischer en minder volhardend. Deze bevindingen komen overeen met de algemene beschrijving van klassieke pesters (Barelds et al., 2004; Olweus, 1994 in Ybarra et al., 2004) dat ze dominanter zijn dan niet-pesters. Daarnaast toonde ook ander onderzoek (Barry et al., 2003; Donnellan et al., 2005; Salmivalli et al., 1999; Washburn et al., 2004) aan dat pesters duidelijk hoger scoren op narcisme dan niet-agressieve jongeren. Overeenkomstig met het onderzoek van Barelds et al. (2004) scoren de pesters in dit onderzoek lager op volharding dan kinderen die niet pesten. Dit betekent dat pesters een negatieve taakopvatting en weinig doorzettingsvermogen hebben en dat ze weinig geconcentreerd en slordig aan hun school- en huistaken werken. Dit stemt overeen met de algemene beschrijving dat ze vaak impulsief zijn (Luteijn et al., 2005).

Naast de bovenvermelde hypothesen omtrent het cyberpesten werden ook een aantal hypothesen omtrent het slachtoffer zijn van cyberpesten getoetst. Hypothese 2a tot en met 2e voorspelden dat inadequatie, sociale inadequatie en recalcitrantie positief samenhangen met het slachtoffer zijn van cyberpesten en dat dominantie en narcisme negatief samenhangen met het slachtoffer zijn van cyberpesten. Er werd bevestiging gevonden voor een significant positief effect van inadequatie en een significant negatief effect van dominantie op het slachtoffer zijn van cyberpesten. Anders gezegd, naarmate jongeren inadequater en minder dominant zijn, zullen zij meer het slachtoffer zijn van cyberpesten. De resultaten van de exploratieve analyses in dit onderzoek bevestigen dit beeld. De slachtoffers zijn inadequater dan de jongeren die met cyberpesten niets te maken hebben. Dit betekent dat de slachtoffers zich meer gespannen, (faal)angstiger, somberder en bezorgder voelen dan de jongeren die niets met cyberpesten te maken hebben. Hierboven werd al aangegeven dat de schaal inadequatie van de NPV-J heel goed overeenkomt met de inadequatie-schaal van de NPV die emotionele instabiliteit of neuroticisme meet (Luteijn et al., 2005). Er kan dan ook gesteld worden, op basis van de resultaten, dat de slachtoffers emotioneel instabieler zijn, hetgeen

overeenkomt met eerder onderzoek (Tani et al., 2003). Deze bevinding sluit goed aan bij het algemene beeld van slachtoffers van klassiek pestgedrag. Gepeste kinderen zijn angstig en onzeker, gevoelig en rustig en hebben een lage zelfwaardering (Olweus, 1993 in Barelds et al., 2004). Daarnaast zijn de slachtoffers in dit onderzoek minder dominant dan de pesters en pesters/slachtoffers.

In tegenstelling tot wat verwacht werd, werd voor inadequatie geen significant effect gevonden bij cyberpesten. Uit de exploratieve analyses van dit onderzoek bleek evenwel dat de cyberpesters, in vergelijking met de groep die niets met cyberpesten te maken heeft, significant hoger scoorden. Dit was in de verwachte richting. Verder bleken de cyberpesters significant minder adequaat te zijn dan de slachtoffers en pesters/slachtoffers. Het verschil tussen cyberpesters en jongeren die niets met cyberpesten te maken hebben betreffende inadequatie sluit aan bij de onderzoeksbevindingen van Barelds et al. (2004) waaruit bleek dat de klassieke pesters inadequater zijn dan de kinderen die niet pesten.

Voor sociale inadequatie werden geen significante effecten gevonden bij zowel cyberpesten als het slachtoffer hiervan zijn. Uit het onderzoek van Barelds et al. (2004) bleek al dat sociale inadequatie niets te maken heeft met het klassieke pesten. Echter, tegen de verwachting in bleek uit de exploratieve analyses in dit onderzoek dat de slachtoffers en de groep die niets met cyberpesten te maken heeft, significant sociaal inadequater zijn dan de cyberpesters. Binnen ander onderzoek naar cyberpesten (Vandebosch et al., 2006; Ybarra et al., 2006 in Wolak et al., 2007) werd eveneens vastgesteld dat jongeren die systematisch het slachtoffer worden van cyberpesten, hun sociale vaardigheden en populariteit niet hoog inschatten. Cyberpesters daarentegen vinden van zichzelf dat ze makkelijk sociale contacten leggen en het leuk vinden deze te onderhouden (Luteijn et al., 2005) en zichzelf daar dus beter in vinden dan de slachtoffers en de jongeren die niet pesten. Ook Vandebosch et al. (2006) stelden in hun vragenlijstonderzoek vast dat jongeren die deviantie GSM- en internetpraktijken toepassen, gekenmerkt worden door een positief zelfbeeld wat betreft de eigen sociale competenties. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat diegenen die meer pesten, meer GSM- en online-contacten hebben en zich daarom sociaal competent vinden. Het kan dan best zijn dat zij deviantie GSM- en internetvormen gebruiken, maar dit zelf niet als pesten beschouwen. De manier waarop zij deze activiteiten interpreteren, zal wellicht afhangen van de context. Zo kan het bijvoorbeeld gaan om gewoon wat ruzie maken met vrienden en niet om een machtsonevenwicht. Niet zomaar elke deviantie GSM- en internetvorm wordt dus mogelijk door de jongeren waargenomen als cyberpesten (Wolak, Mitchell & Finkelhor, 2007).

Er werd tevens geen significante effecten gevonden voor recalcitrantie bij zowel cyberpesten als het slachtoffer hiervan zijn. Uit de exploraties in dit onderzoek bleek evenwel dat de cyberpesters en de slachtoffers, in vergelijking met de groep die niets met cyberpesten te maken heeft, significant recalcitranter zijn. Dit was in de veronderstelde richting. Deze bevinding sluit aan bij het onderzoek van Barelds et al. (2004) waarin geconcludeerd werd dat de klassieke pesters en slachtoffers recalcitranter zijn dan de kinderen die niet pesten of gepest worden.

Ten slotte bleef ook het verwachte significant effect van narcisme op het slachtoffer zijn van cyberpesten uit. Uit de exploratieve analyse van dit onderzoek bleek dat de slachtoffers niet meer of minder narcistisch te zijn dan de jongeren die niets met cyberpesten te maken hebben. De slachtoffers bleken wel minder narcistisch te zijn dan de pesters en de pesters/slachtoffers, terwijl deze laatste groep juist meer narcistischer is dan de groep die niets met cyberpesten te maken heeft. Precies deze laatste groep verdient wat bijzondere aandacht. Deze zou wel eens de verklaring kunnen zijn voor het gegeven dat een aantal hypothesen omtrent het cyberpesten en het slachtoffer zijn van cyberpesten niet aanvaard kon worden. De groep die zowel pest als slachtoffer is, zorgt er immers voor dat de diversiteit in persoonlijkheidskenmerken onder de cyberpesters en de slachtoffers groot is. De pesters/slachtoffers bleken ook significant dominanter te zijn dan de groep die niets met cyberpesten te maken heeft. Daarnaast bleken ze significant inadequater te zijn dan de pesters en significant minder volhardend, dominanter en narcistischer dan de slachtoffers. Zij scoren, in vergelijking met de andere groepen, het hoogst op inadequatie en recalcitrantie en scoren het laagst op volharding. Dit betekent dat ze zich gespannen, (faal)angstig, somber, (over)gevoelig, onzeker en vaak neerslachtig voelen en dat ze vaak anderen wantrouwen en zich vijandig gedragen. Deze bevindingen sluiten aan bij de bevindingen in ander onderzoek (Card & Little, 2006; Haynie et al., 2001; Wolke et al., 2000; Ybarra & Mitchell, 2004) dat het psychosociaal functioneren van pesters/slachtoffers het minst optimaal is.

De groep pesters/slachtoffers heeft in dit onderzoek een niet te onderschatten grootte in vergelijking met deze van de pester- of slachtoffergroep. Bijna 12% van de jongeren is immers zowel cyberpester als slachtoffer. Ongeveer 14% van de bevroegde jongeren is pester en ongeveer 6% is slachtoffer. Het percentage pesters/slachtoffers is, in vergelijking met ander onderzoek (Vandebosch et al., 2006), wat groter. In het onderzoek van Vandebosch et al. (2006) is dit bijvoorbeeld slechts 2.6%. Een mogelijke verklaring voor dit groter percentage kan wellicht gezocht worden in de manier van bevraging. In dit onderzoek werd het cyberpesten immers onrechtstreeks bevroegd door het aanbieden van een lijst van

deviante GSM-en internetpraktijken, terwijl het percentage van het onderzoek van Vandebosch et al. (2006) gebaseerd is op de vraag of zij al dan niet dader of slachtoffer geweest zijn van pesten via GSM of internet.

Het valt verder op, overeenkomstig ander onderzoek (Vandebosch et al., 2006; Wolak et al., 2007), dat er een positieve samenhang gevonden werd tussen het zelf cyberpesten en het slachtoffer hiervan zijn. Wie dus als dader betrokken is bij deviante GSM- en internetpraktijken, loopt dus ook meer kans om zelf het slachtoffer te worden. Vandebosch et al. (2006) veronderstellen hiermee aansluitend dat de relatie tussen zelf cyberpesten en het slachtoffer hiervan worden, wellicht kan wijzen op het bestaan van tegen- of kettingreacties bij cyberpesten. Hierbij worden cyberpesters slachtoffers en slachtoffers worden cyberpesters. Deze reacties leiden dan uiteindelijk tot een ‘cyberpestcultuur’.

4.2. Beperkingen en suggesties aan dit onderzoek

Net zoals ander onderzoek toont ook dit onderzoek een aantal beperkingen en zwakke kanten. In de eerste plaats is dit een cross-sectioneel onderzoek waardoor causale relaties tussen de onderzochte variabelen niet kunnen worden aangetoond. Alleen prospectief onderzoek waarin de persoonlijkheidskenmerken en de pest- en slachtoffervariabelen op verschillende tijdstippen gemeten worden, kan daar antwoord op geven.

In de tweede plaats is er de onderzoeksgroep. De onderzoeksgroep is betrekkelijk groot maar is slechts van één plaats in België en Nederland afkomstig. Hierdoor is de onderzoeksgroep in dit onderzoek niet representatief voor de Belgische en Nederlandse populatie jongeren.

Ten derde komt alle informatie uit de vragenlijsten die de jongeren zelf hebben ingevuld waardoor er sprake kan zijn van een zekere ‘response bias’ doordat de jongeren de vragenlijst niet echt eerlijk ingevuld hebben maar sociaal wenselijke antwoorden gaven (Baldry & Farrington, 2000). Anderzijds is het ook mogelijk dat de hoeveelheid verklaarde variantie beïnvloed wordt door de afwezigheid van de methode-variantie (Wolak, Mitchell & Finkelhor, 2003). Onderzoekers (Bagozzi & Yi, 1990; Tepper & Tepper, 1993) geven aan dat de resultaten van onderzoek vertekend kunnen zijn wanneer constructen met dezelfde methode worden gemeten. In dit onderzoek zijn alle variabelen gemeten door zelfrapportage. Het gebruik van verschillende informatiebronnen zoals ouders of leerkrachten en verschillende meetmethoden zoals observaties kan enerzijds zicht geven of de verklaarde variantie inderdaad afhangt van de meetmethode en anderzijds is het mogelijk een beter zicht te krijgen op de verbanden tussen de constructen.

De suggesties voor vervolgonderzoek kunnen afgeleid worden uit de beperkingen van dit onderzoek. Ten eerste zou het nuttig zijn om een aanvullend onderzoek te doen bij een onderzoeksgroep die uit verschillende plaatsen van België en Nederland afkomstig is en door middel van bijkomend kwalitatief onderzoek kan het onderwerp nog meer in de diepte geëxploreerd worden. Om de validiteit te verhogen, moeten de data in vervolgonderzoek van verschillende bronnen komen (Baldry & Farrington, 2000). Het onderzoek in verband met het klassieke pesten kan hiervoor richtinggevend zijn. Zo is er al ervaring opgedaan met persoonlijkheidsvragenlijsten die door leerkrachten dienden ingevuld te worden (Tani et al., 2003) en met beoordelingsschalen zoals algemene gedragsvragenlijsten (Card & Little, 2006; Wolke et al., 2000, Wolke et al., 2007) die door andere mensen dan de jongere worden ingevuld. Dit kunnen ouders of leerkrachten zijn. Zij geven bij een dergelijk instrument een beoordeling van een bepaald psychosociaal kenmerk zoals de mate van agressie, depressieve gevoelens, het pro-sociaal gedrag, de sociale competentie en het impulsief gedrag van een kind (Rigter, 2002). Verder onderzoek dat precies die verschillende methoden gebruikt om de data te verzamelen, kan een klaardere kijk geven op de invloed van persoonlijkheidskenmerken op de verschillende rollen binnen het pesten.

Kwalitatief onderzoek kan tevens aandacht besteden aan de concrete definiëring en ervaring van cyberpesten bij de diverse betrokkenen. Aansluitend op de definitie van pesten (Hubert, 2002) en de volgens Berger (2007) cruciale elementen binnen het pesten zou immers gesteld kunnen worden dat in dit onderzoek geen zicht is op de werkelijke intentie van de daders en de beleving van de slachtoffers van deviante GSM- en internetpraktijken. In vervolgonderzoek zou het huidig onderzoek dan ook kunnen uitgebreid worden met het onderzoeken van het verband tussen de persoonlijkheidskenmerken en de intentie van de daders of de beleving van de slachtoffers van deviante GSM- en internetpraktijken.

4.3. Theoretische en praktische implicaties

In dit onderzoek werd voor het eerst onderzocht of de persoonlijkheidskenmerken van klassiek pesten ook voorspellen in welke mate jongeren cyberpesten en/of hiervan het slachtoffer worden. Als theoretisch raamwerk werd voor het sociaal-interactionistisch en sociaal-ecologisch model gekozen. Hierin wordt verondersteld dat zowel individuele als interindividuele kenmerken en hun interactie een voorspellende bijdrage leveren in het cyberpesten of het slachtoffer hiervan worden. In dit onderzoek werd vastgesteld dat de persoonskenmerken, ten opzichte van bepaalde achtergrondkenmerken, slechts een bescheiden voorspellende waarde hebben. Persoonlijkheidskenmerken blijken dus maar ten

dele een rol te spelen bij zowel cyberpesten als het slachtoffer zijn van cyberpesten. Dominantie, narcisme en volharding zijn de persoonskenmerken die een duidelijk effect hebben op het cyberpesten. Hoe dominanter, narcistischer en minder volhardend de jongeren zijn, hoe meer zij zullen cyberpesten. Inadequatie en dominantie hebben een effect op het slachtoffer zijn van cyberpesten. Naarmate jongeren inadequater en minder dominant zijn, zullen zij meer het slachtoffer zijn van cyberpesten. Dit beeld van de pester en het slachtoffer lijkt wel te kloppen met het sociaal-interactionistisch en sociaal-ecologisch model waarin de pester het slachtoffer gaat gebruiken om zijn macht te demonstreren of volgzzaamheid af te dwingen (Felson et al., 1993).

In dit onderzoek blijkt ten slotte dat een aanzienlijk deel van de jongeren, namelijk drie op de tien jongeren, betrokken is bij systematisch cyberpesten. Deze gegevens illustreren nog eens de niet meer te onderschatten omvang van het cyberpesten. Gezien de prevalentie (Dehue et al., 2008; Qrius, 2005 in de Ruiters et al., 2007; TNS NIPO, 2006 in de Ruiters et al., 2007, Vandebosch et al., 2006) en de negatieve invloed van cyberpesten op de mentale en fysieke gezondheid van jongeren (Huesmann, 2007; Slonje et al., 2007; Ybarra et al., 2004), lijkt de tijd meer dan rijp te zijn om doelgroepgerichte preventie- en interventieprogramma's omtrent cyberpesten te ontwikkelen en te implementeren. In navolging van Ybarra en Mitchell (2004) dienen interventieprogramma's betreffende het klassieke pesten aangevuld te worden met technieken om het cyberpesten te voorkomen of te doen stoppen. Dergelijke anti-pestprogramma's dienen immers de hedendaagse interacties van jongeren te weerspiegelen en te erkennen dat het internet een nieuwe manier van pesten of van agressief gedrag kan betekenen. Terwijl onderzoek van Vandebosch et al. (2006) en Wolak et al. (2006) aantoont dat zowel het klassieke pesten als het cyberpesten voornamelijk vanuit schoolse activiteiten ontstaat of op school gebeurt, laat recent onderzoek (Dehue et al., 2008) juist zien dat cyberpesten voornamelijk vanuit huis uit gebeurt en dat de meeste ouders zich daar niet bewust van zijn. Ze onderschatten het pestgedrag van hun eigen kinderen en hebben onvoldoende zicht op de mate waarin hun kinderen slachtoffer zijn van cyberpesten. Daaruit kan geconcludeerd worden dat ouders, schooldirecties en leerkrachten een belangrijke rol moeten spelen in preventie- en interventieprogramma's voor jongeren.

Referenties

- Andreou, E. (2000). Bully/victim problems and their association with psychological constructs in 8- to 12-year-old Greek schoolchildren. *Aggressive behavior, 26*, 49-56.
- Bagozzi, R.P., & Yi, Y. (1990). Assessing method variance in multitrait-multimethod matrices: the case of self-reported affect and perceptions at work. *Journal of Applied Psychology, 75* (5), 547-560.
- Baldry, A.C., & Farrington, D.P. (2000). Bullies and delinquents: personal characteristics and parental styles. *Journal of Community & Applied Social Psychology, 10*, 17-31.
- Barelds, D.P.H., Luteijn, F., & Vervaeke, G. (2004). Pesten op school en persoonlijkheid. *Diagnostiek-Wijzer, 7* (2), 48-56.
- Barry, C.T., Frick, P.J., & Killian, A.L. (2003). The relation of narcissism and self-esteem to conduct problems in children: A preliminary investigation. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 32* (1), 139-152.
- Baumeister, R.F., Bushman, B.J., & Campbell, W.K. (2000). Self-esteem, narcissism, and aggression: Does violence result from low self-esteem or from threatened egotism? *Current Directions in Psychological Science, 9*, 26-29.
- Berger, K.S. (2007). Update on bullying at school: Science forgotten? *Developmental Review, 27*, 90-126.
- Campbell, M.A. (2005). Cyber bullying: An old problem in a new guise? *Australian Journal of Guidance and Counselling, 15* (1), 68-76.
- Card, N.A. & Little T.D. (2006). Proactive and reactive aggression in childhood and adolescence: A meta-analysis of differential relations with psychosocial adjustment. *International Journal of Behavioral Development, 30* (5), 466-480.
- Center, D.B., & Kemp, D.E. (2002). Antisocial behaviour in children and Eysenck's theory of personality: An evaluation. *International Journal of Disability, Development and Education, 49* (4), 353-366.
- De Ruiter, B. & van den Eijnden (2007). Online pesten en opvoeding. In T. Van Rooij, & R. van den Eijnden (Eds.), *Monitor Internet en jongeren 2006 en 2007: Ontwikkelingen in internetgebruik en de rol van opvoeding* (pp. 62-79). Rotterdam: IVO.
- Dehue, F., Bolman, C., & Völlink, T. (2008). Cyberbullying: youngsters' experiences and parental perception. *Cyberpsychology & Behavior, 11* (2), 217-223.

- Donnellan, M.B., Trzesniewski, K.H., Robins, R.W., Moffitt, T.E., & Caspi, A. (2005). Low self-esteem is related to aggression, antisocial behavior, and delinquency. *Psychological Science, 16* (4), 328-335.
- Espelage, D.L., & Swearer, S.M. (2003). Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? *School Psychology Review, 32* (3), 365-383.
- Fekkes, M., Pijpers, F.I.M., & Verloove-Vanhorick, S.P. (2004). Bullying behavior and associations with psychosomatic complaints and depression in victims. *The Journal of Pediatrics, 144*, 17-22.
- Felson, R.B. (1992). 'Kick 'em when they're down': Explanations of the relationship between stress and interpersonal aggression and violence. *The Sociological Quarterly, 33* (1), 1-16.
- Felson, R.B., & Tedeschi, J.T. (1993). Social interactionist perspectives on aggression and violence: An introduction. In R.B. Felson, & J.T. Tedeschi (Eds.), *Aggression and violence: Social interactionist perspectives* (pp. 1-10). Washington, DC: American Psychological Association.
- Hawker, D.S.J., & Boulton, M.J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: a meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 41* (4), 441-455.
- Haynie, D.L., Nansel, T., Eitel, P., Crump, A.D., Saylor, K., Yu, K., & Simons-Morton, B. (2001). Bullies, victims, and bully/victims: Distinct groups of at-risk youth. *The Journal of Early Adolescence, 21* (1), 29-49.
- Hubert, A.B. (2002). Mobbing. Een extreme vorm van sociale stress. *InterAxis* (www.interaxis.org) 5 (11).
- Huesmann, L.R. (2007). The impact of electronic media violence : scientific theory and research. *Journal of Adolescent Health, 41*, 6-13.
- Jackson, N.M. (2002). Inhibition of antisocial behavior and Eysenck's theory of conscience. *Education and Treatment of Children, 25* (4), 522-531.
- Kowalski, R.M. (2004). Proneness to, perceptions of, and responses to teasing: The influence of both intrapersonal and interpersonal factors. *European Journal of Personality, 18*, 331-349.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International, 27* (2), 157-170.

- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23, 1777-1791.
- Luteijn, F., van Dijk, H., & Barelds, D.P.H. (2005). *Junior Nederlandse Persoonlijkheidsvragenlijst*. Amsterdam: Harcourt Assessment.
- Mynard, H., & Joseph, S. (1997). Bully/victim problems and their association with Eysenck's personality dimensions in 8 to 13 year-olds. *British Journal of Educational Psychology*, 67, 51-54.
- Rodkin, P., & Hodges, E.V.E. (2003). Bullies and victims in the peer ecology: Four questions for psychologists and school professionals. *School Psychology Review*, 32 (3), 384-400.
- Rigter, J. (2002). *Ontwikkelingspsychopathologie bij kinderen en jeugdigen*. Bussum: Coutinho.
- Salmivalli, C. (2001). Feeling good about oneself, being bad to others? Remarks on self-esteem, hostility, and aggressive behavior. *Aggression and Violent Behavior*, 6, 375-393.
- Salmivalli, C., Kaukiainen, A., Kaistaniemi, L., & Lagerspetz, K.M.J. (1999). Self-evaluated self-esteem, peer-evaluated self-esteem, and defensive egotism as predictors of adolescents' participation in bullying situations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25, 1268-1278.
- Schreck, C.J., Burek, M.W., Stewart, E.A., & Miller, J.M. (2007). Distress and violent victimization among young adolescents. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 44 (4), 381-405).
- Slee, P.T., & Rigby, K. (1993). The relationship of Eysenck's personality factors and self-esteem to bully-victim behaviour in Australian schoolboys. *Personality and Individual Differences*, 14 (2), 371-373.
- Slonje, R., & Smith P.K. (2007). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49 (2), 147-154.
- Smith, P.K. (2004). Bullying: recent developments. *Child and Adolescent Mental Health*, 9 (3), 98-103.
- Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49 (4), 376-385.
- Swearer, S.M., & Doll, B. (2001). Bullying in schools: An ecological framework. *Journal of Emotional Abuse*, 2, 7-23.

- Tani, F., Greenman, P.S., Schneider, B.H., & Fregoso, M. (2003). Bullying and the Big Five: A study of childhood personality and participant roles in bullying incidents. *School Psychology International*, 24 (2), 131-146.
- Tepper, B. J. & Tepper, K. (1993). The effects of method variance within measures. *The Journal of Psychology*, 127 (3), 293-302.
- Vandebosch, H., Van Cleemput, K., Mortelmans, D., & Walrave, M. (2006). *Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen*. Brussel: Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek.
- Van den Eijnden, R., Vermulst, A., van Rooij, T., & Meerkerk, G.J. (2006). *Monitor Internet en Jongeren: Pesten op Internet en het Psychosociale Welbevinden van Jongeren*. Factsheet. Rotterdam: IVO.
- Vreeman, R.C., & Carroll, A.E. (2007). A systematic review of school-based interventions to prevent bullying. *Archives of Pediatric & Adolescent Medicine*, 161, 78-88.
- Washburn, J.J., McMahon, S.D., King, C.A., Reinecke, M.A., & Silver, C. (2004). Narcissistic features in young adolescents: Relations to aggression and internalising symptoms. *Journal of Youth and Adolescence*, 33 (3), 247-260.
- Willard, N.E. (2007). The authority and responsibility of school officials in responding to cyberbullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 64-65.
- Wolak, J., Mitchell, K., Finkelhor, D. (2003). Escaping or connecting? Characteristics of youth who form close online relationships. *Journal of Adolescence* 26, 105-119.
- Wolak, J., Mitchell, K. & Finkelhor, D. (2006). *Online victimization of youth: five years later*. Alexandria: National Center for Missing & Exploited Children.
- Wolak, J., Mitchell, K., Finkelhor, D. (2007). Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health* 41, 51-58.
- Wolke, D., Woods, S., Bloomfield, L. & Karstadt, L. (2000). The association between direct and relational bullying and behaviour problems among primary school children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41 (8), 989-1002.
- Ybarra, M.L., Diener-West, M., & Leaf, P.J. (2007). Examining the overlap in internet harassment and school bullying: implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health*, 41, 42-50.
- Ybarra, M.L., & Mitchell, K.J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45 (7), 1308-1316.

Torhout, mei 2008

Geachte ouder(s),

Momenteel werk ik aan een scriptie-onderzoek binnen de opleiding gezondheidspsychologie van de Open Universiteit (afstandsonderwijs Universiteit Gent). Dit onderzoek wil het internet- en GSM-gebruik bestuderen bij kinderen en jongeren van 10 tot 16 jaar. Naast een aantal vragen omtrent het gebruik van deze technologieën, zal ook een aantal deviante vormen bevraagd worden en een persoonlijkheidsvragenlijst worden voorgelegd.

De schooldirectie waar uw zoon of dochter school loopt, stemde toe de vragenlijst aan de leerlingen voor te leggen tijdens het studie-uurtje. De afname gebeurt in de tweede helft van mei of in de eerste week van juni. Het beantwoorden van de vragenlijst zal niet langer duren dan 50 minuten. Het onderzoek verloopt volledig anoniem. U begrijpt dat het voor het onderzoek beter is een zo groot mogelijk aantal jongeren deze vragenlijst te laten invullen. We willen u evenwel ook de kans geven de deelname van uw zoon of dochter te weigeren indien u dit wenst. U kan hiervoor contact opnemen met mij via onderstaande contactgegevens. Uw zoon of dochter zal dan niet gevraagd worden de vragenlijst in te vullen.

Indien u verdere inlichtingen wilt omtrent dit onderzoek kan u tevens contact opnemen via onderstaande gegevens. Ik wil u alvast danken voor uw medewerking,

Vriendelijke groeten,

Dieter Ysebaert
Student gezondheidspsychologie
dieter.ysebaert@ugent.be
0478/ 42 00 51

Vragenlijst 'Internet en GSM'

Jongeren 10 – 16 jaar

Inleiding

Dit onderzoek gaat over internet- en GSM-gebruik door jongeren van 10 – 16 jaar. Het doel van het onderzoek is om meer te weten te komen over wat jullie doen op internet en hoe (vaak) jullie je GSM gebruiken.

Het onderzoek is volledig anoniem. Dit betekent dat we je naam niet kennen; die hoeven we ook niet te weten. Je kunt erop vertrouwen dat alleen de onderzoekers de antwoorden zien zonder dat zij weten wie het antwoord heeft gegeven. Je kunt dus in alle veiligheid je eigen mening aangeven. Dat is wat voor ons telt. Het is geen toets; er zijn dus geen foute of goede antwoorden. Jouw mening is voor ons heel belangrijk.

Het invullen van de vragenlijst vraagt hoogstens 50 minuten.

We verzoeken je onderstaande vragen te beantwoorden door het aankruisen van één van de antwoordmogelijkheden of het invullen van een getal. Het is belangrijk geen enkele vraag over te slaan. Graag dus nog even achteraf controleren of je alle vragen wel hebt beantwoord!

Algemene vragen

1. Ben je een jongen of een meisje?

- Jongen
- Meisje

2. Hoe oud ben je?

. . jaar

3. In welk land woon je ?

- België
- Nederland

4. In welk jaar zit je?

- vijfde leerjaar basisschool → Ga nu naar vraag 6.
- zesde leerjaar basisschool → Ga nu naar vraag 6.
- eerste jaar middelbaar onderwijs
- tweede jaar middelbaar onderwijs
- derde jaar middelbaar onderwijs

5. Welke opleiding volg je in het middelbaar onderwijs?

- Ik zit nu in het eerste jaar en ik volg:
 - 1^e leerjaar B (B-stroom)
 - 1^e leerjaar A (A-stroom)
- Ik zit nu in het tweede jaar en ik volg:
 - beroepsvoorbereidend leerjaar
 - 2^e leerjaar van de eerste graad
- Ik zit nu in het derde jaar en ik volg:
 - Beroepssecundair Onderwijs (BSO)
 - Kunstsecundair Onderwijs (KSO)
 - Technisch Secundair Onderwijs (TSO)
 - Algemeen Secundair Onderwijs (ASO)

De volgende vragen gaan over het gebruik van internet en de GSM

6. Gebruik je wel eens internet (thuis of op school) en/of je GSM?

- nee, ik gebruik nooit internet of een GSM. → DANK VOOR JE MEDEWERKING;
WE HEBBEN GEEN VRAGEN MEER VOOR JOU.
- ja, ik gebruik wel eens internet, maar niet een GSM.
- ja, ik gebruik nooit internet, maar wel een GSM → GA NAAR VRAAG 11
- ja, ik gebruik wel eens internet en ook een GSM.

7. Hoe vaak zit je thuis op internet?

- nooit
- enkele keren per jaar
- ongeveer 1 keer per maand
- (bijna) elke week
- (bijna) elke dag

8. Hoe vaak zit je op school op internet?

- nooit
- enkele keren per jaar
- ongeveer 1 keer per maand
- (bijna) elke week
- (bijna) elke dag

9. Op hoeveel dagen per week gebruik je internet voor jezelf, dus niet voor schoolwerk of schoolopdrachten?

- ik gebruik het internet nooit voor mezelf
- ik gebruik het internet wel voor mezelf, maar niet wekelijks
- 1 à 2 dagen per week
- 3 tot 5 dagen per week
- 5 dagen per week tot bijna elke dag

10. Op een dag dat je internet voor jezelf gebruikt, hoelang ben je dan meestal aan het internetten?

Gemiddeld uur per dag (getal invullen, als je het nooit voor jezelf gebruikt, schrijf je 'o')

11. Wie let er meestal op je wanneer je op school op internet bent of GSM gebruikt?

- Leraar of lerares (meester of juf)
- Iemand anders
- Niemand
- Ik gebruik het internet op school nooit

12. Wie let er meestal op je wanneer je thuis op internet bent of GSM gebruikt?

- Ouders/ verzorgers
- Broer of zus
- Iemand anders
- Niemand
- Ik gebruik het internet of de GSM thuis nooit

13. Nu volgt een lijst van dingen die je kan doen met een GSM. Vul bij elk ding in hoe vaak jij dat doet met jouw GSM. (Heb je geen GSM, ga dan naar vraag 14)

	<i>Nooit</i>	Heel af en toe	Regelmatig	Bijna elke dag
Telefoneren.	☐	☐	☐	☐
SMS'jes sturen.	☐	☐	☐	☐
Foto's nemen.	☐	☐	☐	☐
MMS'jes sturen.	☐	☐	☐	☐
Spelletjes spelen.	☐	☐	☐	☐
Op internet gaan.	☐	☐	☐	☐
Muziek beluisteren (MP3)	☐	☐	☐	☐
Naar de radio luisteren	☐	☐	☐	☐
Filmpjes of foto's bekijken	☐	☐	☐	☐
Filmpjes of foto's maken	☐	☐	☐	☐

De volgende vragen gaan over hoe je als persoon bent

14. Op de volgende bladzijden staan een heleboel zinnen. Het is de bedoeling dat je daar een antwoord op geeft. Als je de zin leest en denkt: "ja, dat is echt iets voor mij, zo ben ik wel" dan kruis je de 'ja' aan. Maar als je denkt: "nee, dat is niks voor mij, zo ben ik niet", dan duid je de 'nee' aan met een kruisje. Het kan ook zijn dat je denkt: "dit weet ik beslist niet; dat kan ik écht niet met 'ja' of 'nee' beantwoorden". Zet dan een kruisje bij het vraagteken ('?'). Achter iedere zin zet je één kruisje. Denk niet te lang over het antwoord na en sla zeker geen zinnen over.

	Ja	?	Nee
1. Ik moet soms zomaar huilen.	☐	☐	☐
2. Ik vind het erg naar als mensen er slordig uitzien.	☐	☐	☐
3. Ik word gauw boos als iemand het niet met mij eens is.	☐	☐	☐
4. Als ik me druk maak, krijg ik gauw hoofdpijn.	☐	☐	☐
5. Ik vertrouw alleen iemand, die ik goed ken.	☐	☐	☐

	Ja	?	Nee
6. Ik heb vaak een slechte bui zonder dat ik weet waarom.	☐	☐	☐
7. Ik houd ervan tegen anderen te zeggen wat ze moeten doen.	☐	☐	☐
8. Ik denk vaak dat ik niks waard ben.	☐	☐	☐
9. Er zijn een heleboel dingen die ik beter doe dan anderen.	☐	☐	☐
10. Ik ben meestal blij.	☐	☐	☐
11. Als iemand problemen heeft, moet hij ze zelf maar oplossen.	☐	☐	☐
12. Ik doe wat de mensen van mij verwachten.	☐	☐	☐
13. Ik ben bang in het donker.	☐	☐	☐
14. Ik denk dat andere jongens en meisjes gelukkiger zijn dan ik.	☐	☐	☐
15. Anderen mogen best met hun problemen bij me komen.	☐	☐	☐
16. Ook zonder vrienden of vriendinnen kan ik gelukkig zijn.	☐	☐	☐
17. Ik werk graag snel.	☐	☐	☐
18. Anderen vergeten gauw wat je voor ze gedaan hebt.	☐	☐	☐
19. Als ik erg opgewonden ben, begint mijn stem vaak raar te doen.	☐	☐	☐
20. Ik kan mijn problemen zelf wel aan.	☐	☐	☐
21. Ook als ik bij onbekende mensen ben, voel ik me fijn.	☐	☐	☐
22. Als ik in spanning zit, kan ik moeilijk praten.	☐	☐	☐
23. Ik vind het moeilijk naar vreemde mensen toe te gaan.	☐	☐	☐
24. Ik vraag alleen iemand om hulp wanneer het niet anders kan.	☐	☐	☐
25. Als mensen naar mij kijken, word ik verlegen.	☐	☐	☐
26. Ik vind het vervelend met onbekenden te praten.	☐	☐	☐
27. Ik praat graag mee over iets belangrijks.	☐	☐	☐
28. Ik heb vaak een hekel aan mezelf.	☐	☐	☐
29. Er zijn maar weinig jongens en meisjes van wie ik iets nieuws kan leren.	☐	☐	☐
30. Je moet altijd de waarheid spreken.	☐	☐	☐
31. Als ik iets verkeerd gedaan heb, vind ik dat heel erg.	☐	☐	☐
32. Ik maak me vaak zorgen over hoe ik eruit zie.	☐	☐	☐

	Ja	?	Nee
33. Ik houd ervan dat thuis alles op een vaste plaats ligt.	☐	☐	☐
34. Ik ben vaak moe.	☐	☐	☐
35. Ik vind het vervelend als anderen me moeten helpen.	☐	☐	☐
36. Er zijn maar weinig mensen die mij begrijpen.	☐	☐	☐
37. Ik denk dat mensen vaak liegen.	☐	☐	☐
38. Ik denk vaak dat niemand van me houdt.	☐	☐	☐
39. Ik doe bijna altijd mijn best.	☐	☐	☐
40. Ik vind het onbelangrijk als anderen vervelende dingen over me zeggen.	☐	☐	☐
41. Als iemand iets doet wat niet mag, moet hij gestraft worden.	☐	☐	☐
42. Ik werk liever alleen dan met anderen samen.	☐	☐	☐
43. Ik ga graag naar school.	☐	☐	☐
44. Ik eet het liefst wat ik al ken.	☐	☐	☐
45. Ik wil over veel dingen graag iets weten.	☐	☐	☐
46. Ik vind het vervelend, dat anderen me zeggen wat ik moet doen.	☐	☐	☐
47. Ik vind dat iedereen voor zichzelf moet zorgen.	☐	☐	☐
48. Ik droom vaak over dingen, die ik liever niemand vertel.	☐	☐	☐
49. Veel jongens en meisjes vergeten toch wat ze je beloofd hebben.	☐	☐	☐
50. Ik zit vaak te piekeren.	☐	☐	☐
51. Ik durf meestal te zeggen wat ik denk.	☐	☐	☐
52. Als ik ergens mee bezig ben, denk ik vaak aan iets anders.	☐	☐	☐
53. Ik gebruik mijn tijd goed.	☐	☐	☐
54. Ik ben vaak erg verdrietig.	☐	☐	☐
55. Je kunt maar het beste op jezelf vertrouwen.	☐	☐	☐
56. Ik kan liegen zonder dat iemand iets merkt.	☐	☐	☐
57. Ik ben vaak zenuwachtig.	☐	☐	☐
58. Ik praat meestal met luide stem.	☐	☐	☐
59. Als er iets mis gaat, krijg ik altijd de schuld.	☐	☐	☐

	Ja	?	Nee
60. Anderen doen vaak wat ik zeg.	☐	☐	☐
61. Plannen maak ik het liefst alleen.	☐	☐	☐
62. Bij onbekende mensen ben ik verlegen.	☐	☐	☐
63. Ik probeer met iedereen goede vrienden te blijven.	☐	☐	☐
64. Wat ik wil, gebeurt ook.	☐	☐	☐
65. Als ik iets voor een ander doe, moet ik daar wat voor krijgen.	☐	☐	☐
66. Vaak denk ik: was ik maar niet geboren.	☐	☐	☐
67. Ik kan de mensen goed aan het lachen maken.	☐	☐	☐
68. Ik vind dat iedereen erg zijn best moet doen.	☐	☐	☐
69. Ik doe de meeste dingen met plezier.	☐	☐	☐
70. Ik geloof dat anderen vaak stiekem over mij praten.	☐	☐	☐
71. Ik kan met bijna iedereen goed opschieten.	☐	☐	☐
72. Ik word 's nachts vaak wakker.	☐	☐	☐
73. Ik kan lang achter elkaar doorwerken.	☐	☐	☐
74. Ik geloof dat veel mensen je proberen te bedriegen.	☐	☐	☐
75. Ik droom vaak over nare dingen.	☐	☐	☐
76. Ik heb een hekel aan jongens en meisjes die nooit weten wat ze willen.	☐	☐	☐
77. Ik vind dat je altijd je ouders moet gehoorzamen.	☐	☐	☐
78. Ik vind een spel alleen maar leuk, als iedereen zich precies aan de spelregels houdt.	☐	☐	☐
79. Als ik ergens heen moet waar veel mensen zijn, word ik zenuwachtig.	☐	☐	☐
80. Ik doe het liefst aan spelletjes mee die ik al ken.	☐	☐	☐
81. In een groep zeg ik meestal wat we gaan doen.	☐	☐	☐
82. Een heleboel mensen denken weinig na bij wat ze doen.	☐	☐	☐
83. Als je je vrienden echt nodig hebt, laten ze je vaak in de steek.	☐	☐	☐
84. Ik vind dat je altijd op de afgesproken tijd thuis moet zijn.	☐	☐	☐
85. Ik vind het vervelend iets te moeten zeggen tegen een groep jongens en meisjes die ik niet ken.	☐	☐	☐
86. Ik vind dat anderen zich te veel met mij bemoeien.	☐	☐	☐

	Ja	?	Nee
87. Ik vind het onbelangrijk hoe de mensen over mij denken.	☐	☐	☐
88. Op mij kun je altijd rekenen.	☐	☐	☐
89. Ik voel me alleen prettig bij mensen die ik goed ken.	☐	☐	☐
90. Ik vind het leuk om de baas te spelen.	☐	☐	☐
91. Als ik aan moeilijk huiswerk denk, begin ik al te zweten.	☐	☐	☐
92. Ik vermaak me het liefst alleen.	☐	☐	☐
93. Ik heb vaak het gevoel dat alles me mislukt.	☐	☐	☐
94. Als ik ergens mee begin, maak ik het ook af.	☐	☐	☐
95. Ik werk het liefst heel precies.	☐	☐	☐
96. Ik heb vaak het gevoel dat er iets ergs gaat gebeuren.	☐	☐	☐
97. Ik laat graag anderen iets voor mij doen.	☐	☐	☐
98. Als iets mislukt waarvoor ik mijn best gedaan heb, voel ik me erg verdrietig.	☐	☐	☐
99. Ik kan in korte tijd veel werk doen.	☐	☐	☐
100. Af en toe heb ik zo'n slechte bui, dat niemand iets goeds kan doen.	☐	☐	☐
101. Voordat ik iets leuk ga doen, wil ik eerst mijn werk af hebben.	☐	☐	☐
102. Ik heb nogal eens het gevoel dat anderen het vervelend vinden als ik erbij ben.	☐	☐	☐
103. Ik ben meestal ergens mee bezig.	☐	☐	☐
104. Ik houd mijn spullen graag netjes in orde.	☐	☐	☐
105. Ik maak moeilijk nieuwe vrienden.	☐	☐	☐

15. Geef voor de onderstaande beweringen aan in hoeverre deze bij jou passen.

	Helemaal niet waar	Niet echt waar	Best waar	Helemaal waar
1. Ik vind het belangrijk om op te vallen.	☐	☐	☐	☐
2. Kinderen zoals ik hebben recht op iets extra's.	☐	☐	☐	☐
3. Zonder mij zou onze klas veel minder leuk zijn.	☐	☐	☐	☐
4. Het gebeurt vaak dat andere kinderen de complimenten krijgen die ik eigenlijk verdien.	☐	☐	☐	☐
5. Ik houd ervan om te laten zien wat ik allemaal kan.	☐	☐	☐	☐
6. Ik kan anderen heel goed laten geloven wat ik wil.	☐	☐	☐	☐
7. Gelukkig ben ik een heel speciaal en bijzonder persoon.	☐	☐	☐	☐
8. Ik ben een voorbeeld voor andere kinderen of jongeren.	☐	☐	☐	☐
9. Het lukt mij om vaak bewondering te krijgen.	☐	☐	☐	☐
10. Ik denk graag na over hoe ontzettend leuk ik ben.	☐	☐	☐	☐

De volgende vragen gaan over minder leuke ervaringen met internet en/of GSM

16. Hoe vaak heb ij het afgelopen jaar op internet en/of via GSM het volgende zelf bij iemand gedaan?

	Nooit	1 keer per maand	2 of 3 keer per maand	Meer dan 1 keer per week	Vaker
1. Iemand beledigen via internet en/of GSM.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Iemand belachelijk maken via internet en/of GSM.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Iemand volkomen negeren via internet en/of GSM.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Tegen iemand liegen via internet en/of GSM.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Iemand proberen te misleiden via internet en/of GSM door te doen alsof je iemand anders bent.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Iemand bedreigen via internet en/of GSM.	☐	☐	☐	☐	☐
7. Iemand een anonieme e-mail sturen.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Iemand uitschelden via internet en/of GSM.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Iemands foto ongevraagd op internet en/of GSM zetten.	☐	☐	☐	☐	☐
10. Iemand met opzet een virus sturen.	☐	☐	☐	☐	☐
11. In iemands e-mailinbox of messenger inbreken en het paswoord veranderen.	☐	☐	☐	☐	☐
12. Enorm veel of grote berichten sturen naar iemand om zijn/haar computer te laten vastlopen.	☐	☐	☐	☐	☐
13. Inbreken in iemands computer en persoonlijke informatie stelen.	☐	☐	☐	☐	☐
14. Inbreken in iemands e-mail of messenger en berichten sturen naar zijn/haar contactpersonen.	☐	☐	☐	☐	☐
15. Op een website gestemd dat je een bepaald persoon niet leuk of mooi vindt.	☐	☐	☐	☐	☐
16. Roddels verspreiden over iemand via internet en/of GSM.	☐	☐	☐	☐	☐
17. Dingen die iemand in vertrouwen had verteld, op een website plaatsen of doorsturen naar anderen via e-mail en/of SMS.	☐	☐	☐	☐	☐

17. Hoe vaak hebben **anderen** het afgelopen jaar op internet en/of via GSM bij jou het volgende gedaan?

	Nooit	1 keer per maand	2 of 3 keer per maand	Meer dan 1 keer per week	Vaker
1. Jou beledigd via internet en/of GSM.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Jou belachelijk gemaakt via internet en/of GSM.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Jou volkomen genegeerd via internet en/of GSM.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Tegen jou gelogen via internet en/of GSM.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Jou proberen te misleiden via internet en/of GSM door te doen alsof hij/zij iemand anders was.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Jou bedreigd via internet en/of GSM.	☐	☐	☐	☐	☐
7. Jou een anonieme e-mail gestuurd.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Jou uitgescholden via internet en/of GSM.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Jouw foto ongevraagd op internet en/of GSM gezet.	☐	☐	☐	☐	☐
10. Jou met opzet een virus gestuurd.	☐	☐	☐	☐	☐
11. In jouw e-mailinbox of messenger ingebroken en het paswoord veranderd.	☐	☐	☐	☐	☐
12. Enorm veel of grote berichten naar jou gestuurd om jouw computer te laten vastlopen.	☐	☐	☐	☐	☐
13. Ingebroken in jouw computer en persoonlijke informatie gestolen.	☐	☐	☐	☐	☐
14. Ingebroken in jouw e-mail of messenger en berichten gestuurd naar jouw contactpersonen.	☐	☐	☐	☐	☐
15. Op een website een stemming gehouden waarbij gesteld werd dat jij niet leuk of mooi bent.	☐	☐	☐	☐	☐
16. Roddels verspreid over jou via internet en/of GSM.	☐	☐	☐	☐	☐
17. Dingen die jij in vertrouwen had verteld, op een website geplaatst of door-gestuurd naar anderen via e-mail en/of SMS.	☐	☐	☐	☐	☐

Als je nog even hebt nagezien of je wel alle vragen hebt beantwoord, ben je klaar met het invullen van deze lijst.

Dank je wel voor het meewerken aan dit onderzoek !!